

papers

empordanesos

Suplement Literari i Cultural

ANY II (Segona Època)/NUM. 23-24 NOV/DEC. 1985/HORA NOVA N° 440/Figueres (Alt Empordà)

• Coordinació i edició a cura de Rafael Pascuet

Josep Puig Pujades.— Cas estrany el de Josep Puig Pujades, un dels noms cabdals de la història figuerenca d'aquest segle avui pràcticament desconegut per a la majoria. Ciutadà d'ideari republicà, federal i catalanista, i escriptor de molts variats registres i inquietuds, l'avui oblidat Puig Pujades fou un dels més

destacats protagonistes de la vida política i cultural empordanesa del seu temps. De la seva vida i obra, política i literària, i d'aquest lamentable oblit que envolta el seu nom entre nosaltres, ens en parlen **Jaume Guillamet**, **Alfons Romero** i **Jordi Pla** en una primera aproximació al personatge.

Josep Puig Pujades i la Figueres que no pogué ser

Jaume Guillamet

Josep Puig i Pujades no més surt al «Llibre de Figueres» d'Eduard Rodeja i Galter en un peu de pàgina. Hi surt tan sols com a font bibliogràfica en les pàgines dedicades a Narcís Monturiol a qui, en el capítol de «Figuerencs distingits», l'autor presenta com «de caracter exaltat, (que) es dedicà a la política i a d'altres activitats, de vegades per necessitat». Per Rodeja, cronista oficial de la ciutat i autor d'una obra que obtingué el Premi Maspons i Camarasa l'any 1961 i fou publicada en català per Editorial Selecta, Puig Pujades no fou sinó l'autor de «Vida d'heroi», el llibre del qual treuria informació per a parlar de Monturiol. Per a

una determinada Figueres, Puig Pujades no fou sinó l'amo dels «Almacenes de París» del carrer de Girona, allà on ara hi ha «El Transwal».

Jo recordo, en canvi, l'emoció del llibreter Ramon Canet quan vaig parlar del Puig Pujades polític en un article sobre Monturiol a «Tele/Exprés» l'any 1972. Josep Puig Pujades és un dels grans personatges de la Figueres contemporània, de la Figueres republicana, catalanista i federal. La vida municipal de Figueres no s'explica sense Puig Pujades, a qui la Generalitat republicana encarregà la reponsabilitat de la seva Comissaria de Girona, l'equivalent a l'actual Diputació.

La Figueres que no pogué ser. Recordo, haver utilitzat aquesta expressió fa més de deu anys per a presentar a la revista gironina «Presència» uns textos de les memòries d'Alexandre Deulofeu. Com Puig Pujades no fou solament el biògraf de Monturiol, també Deulofeu va ser alguna cosa més que el «matemàtic de la història» i el teoritzador de l'art romànic. La Figueres que no pogué ser és sobretot una ciutat del XIX, un Vuitcents espanyol que com suggereix Pierre Vilar no va acabar fins 1939.

Per això tornar a parlar, obertament, de Josep Puig Pujades no és tan sols un acte de justícia personal. Aquesta ciutat que ara ha de trobar la

seva identitat històrica i el seu paper futur en aquesta Catalunya de les ciutats, aquesta Figueres fa bé de redescobrir Puig Pujades i faria més bé encara de redescobrir el mirall amagat de la seva història.

El problema de la història és que no sempre serveix els interessos dels governans, dels qui manen als països o a les ciutats. La història de Figueres la veritat és que ningú no l'ha estudiada prou, però tot ens fa creure que potser no convé massa als partidaris i beneficiaris d'una ciutat cofoia que tanca els ulls mentra pugui tenir oberts els calaixos. tot ens fa creure que, ben altrament que Girona, Figueres és, sobretot, una ciutat con-

temporània, una ciutat del XIX, una ciutat frontera que no és tap sinó filtre, que no és fre sinó avançada, pels ideals de la República i l'esquerra europea.

Abdó Terrades tampoc no surt prou ben tractat en el «Llibre de Figueres», que tot i que avui sigui ja una obra vella, no ha tingut encara una rèplica ni una revisió i continua sent, doncs, una certa versió oficial. El XIX de Monturiol i Terrades, el XX cronològic i XIX tardà de Puig Pujades, la Figueres oficial pot tenir l'encert interessant d'intergrar-ne nominalment la memòria, si ho arriba a fer. La Figueres viva, renovada i integradora n'ha de fer una assignatura històrica.

«Jove encara, d'un mirar dolç i un parlar reposat, (Puig Pujades) té com ningú el do de gents. En política professa, amb convicció i fermesa, els ideals republicans nacionalistes; essent, a la manera d'Anatole France, un veritable demòcrata amb refinaments i gustos aristocràtics; car en totes les manifestacions artísticoculturals que s'organitzen en la seva graciosa i estimada ciutat de Figueres, quan no n'és el principal iniciador, hi contribueix amb el seu esforç i la seva intel·ligència» (Ignasi Iglesias, 1918). En la fotografia, Josep Puig Pujades als anys 20 pintat pel jove Salvador Dalí.

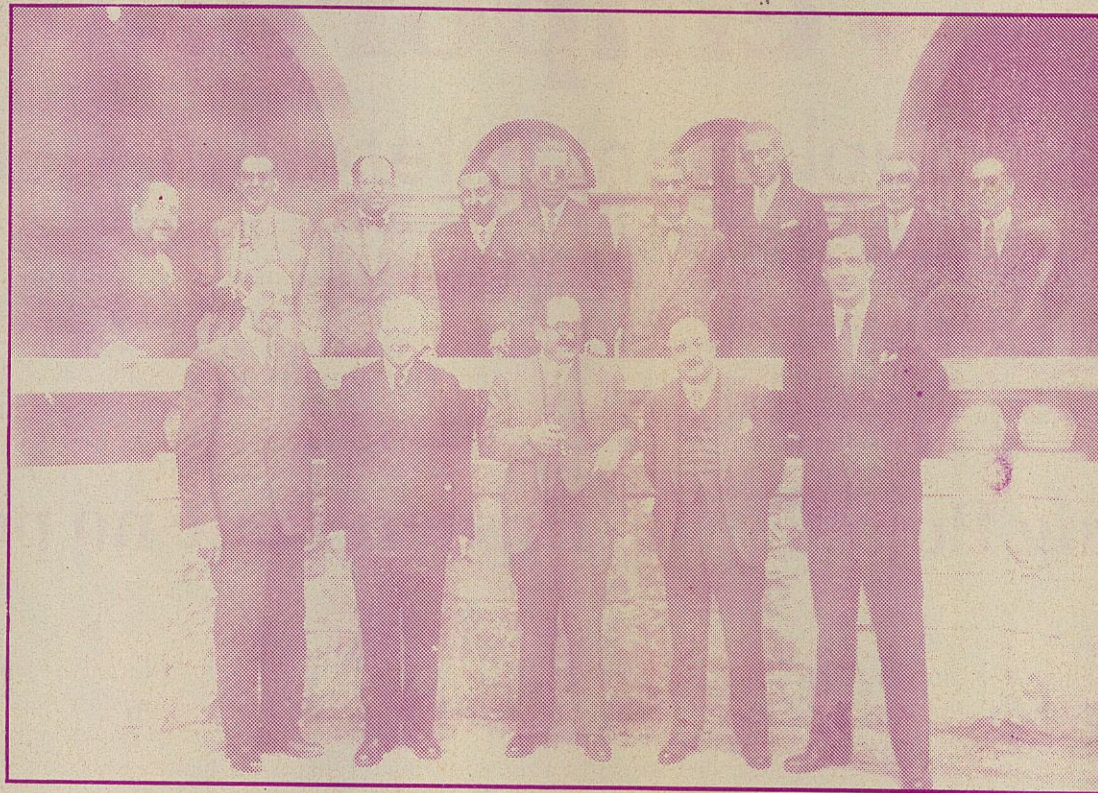
Aproximació històrica a un polític nat

Alfons Romero

Per a les generacions d'avui, Josep Puig Pujades és, sens dubte, un desconegut. Trist exemple — un més — del que ha significat el franquisme i les seves conseqüències naturals en la memòria col·lectiva d'una comunitat que és incapaç de reconèixer l'esforç d'aquelles generacions de ciutadans que ajudaren a formar, en el primer terç del nostre segle, una imatge de ciutat il·lusionada en el seu creixement des d'una perspectiva superadora de la mítica història d'una Figueres bressol del primer republicanisme d'Abdó Terrades, Sunyer i Capdevila, Joan Tutau... Amb aquesta aproximació panoràmica a la seva vida i obra, fet preferentment des del vessant cívic i polític, tractarem de pal·liar d'alguna manera aquest oblit avui vigent d'una de les figures cabdals de la vida pública figuerenca i empordanesa d'aquest segle.

Quan mor Pi i Margall, el 1901, Puig Pujades es troba a París perfeccionant l'ofici de sastre, la seva professió que des del taulell de la botiga «Puig París» exerciria fins a l'acabament de la guerra civil. Aquell establiment familiar, situat al carrer de Girona, fou aleshores ocupat i devastat per la *Falange Tradicionalista y de las JONS*. ¿On es troba, avui, la seva densa biblioteca acumulada amb tant de cura i estima al llarg de més de 40 anys? Sens dubte, però, l'interès de Puig Pujades no rau en el seu ofici de comerciant, sinó en la seva vinculació constant al moviment republicà i catalanista empordanès i en al seva sensibilitat intel·lectual.

En tornar de París, el jove Puig Pujades acostuma a reunir-se a la rera-botiga de la *Moderna Farmacia Cusí* que Joaquim Cusí havia obert davant del Casino Menestral. Allà sorgí la idea de crear l'*Aplec Nacionalista Republicà* com a resposta al conformisme ciutadà aleshores vigent i a la seva atonia política. Un d'aquells membres de la colla, Josep Baró, ho recordarà en un article de premsa l'any 1931: «No ens atreien les activitats del *Sport Figuerenc* a l'entorn de les taules de *pañó verde*, llavors en ple desenrotllament, ni les vetllades *literario-musicals* que en aquella època xiroia s'estilaven molt en el Casino Menes-

Puig Pujades, primer de dalt, a l'esquerra, al costat de Miquel de Palol, en una reunió de polítics celebrada a l'Hostal de la Gavina de S'Agaró el 1932.

tral, ni les representacions dramàtiques i altres excessos a que es llançaven els de l'*Apolo*. Al *Centre Federal* no hi podíem anar si no coincidíem amb el que trobaven natural, l'unitat política i administrativa dels reis absoluts. Menys encara podíem avenir-nos amb la gent d'extrema dreta del *Centre Catalanista* atrafegada amb el *tresillo* o la manilla».

La influència del modernisme, i la seva progressiva adscripció al món intel·lectual, fa que Puig participi en l'organització de la *Festa de la Bellesa* l'any 1906. En aquesta festa hi participaren, entre d'altres, Josep Pous i Pagès, Ignasi Iglesias, Prudenci Bertrana, Gabriel Alomar i Carles Rahola, sota la presidència de Joan Maragall. Fou precisament del discurs que Maragall pronuncià en aquest acte d'on es va abstroure el subtítol que va prendre *L'Empordà Federal*: «Terra de llibertat — digué Maragall — jo en diria de l'Empordà per a fer-ne un elogi en una sola paraula».

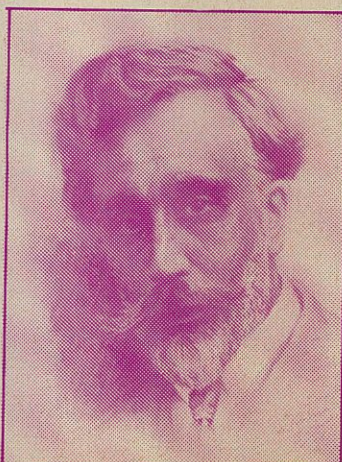
Anys més tard, Carles Rahola recordarà el jove Puig Pujades organitzador d'aquesta festa com un «empordanès de soca i arrel, patriota ardent, enamorat de la llibertat dels homes i els pobles, cisellador del propi esperit, en un afany mai satisfet de perfecció».

Aquell esdeveniment ciutadà no fou un fet aïllat. Figueres havia recuperat, en els seus òrgans de govern, la tradicional majoria republicana

el 1899 quan s'elegí Joan Mª Bofill com alcalde de la ciutat, tendència que s'aniria repetint (Joan Heres, el 1902; Martí Carreres, el 1906; Marià Pujolà, 1914-36) fins la guerra civil.

Els fets de la Setmana Tràgica i l'increment del catalanisme polític també tingueren la seva influència en els federals figuerencs. Així ho esmenta Pere Teixidor: «Va començar a produir-se un petit moviment renovador. La joventut va començar a interessar-se pel catalanisme en contra dels federals de tota la vida, que creien que el catalanisme respirava l'olor de la cera de l'església». Entre aquests joves destacaven dos noms: Josep Puig Pujades i Rafael Ramis.

L'onze d'abril de 1911 sortia al carrer el primer número de *L'Empordà Federal*, setmanari que seria la veu dels republicans figuerencs en contraposició de *La Veu de l'Empordà* dels conservadors. Des Ignasi Iglesias, mestre de Puig Pujades.

del començament, Puig Pujades col·laborà progressivament en la redacció i suport de la nova publicació, fins a convertir-se en la seva ànima.

Les inquietuds culturals de Puig Pujades foren, però, d'allò més plurals, com al llarg d'aquest treball anirem veient. Així, per exemple, l'any 1916, i junt amb Josep Pichot, Josep Callís, Ricard Giralt, Sebastià Escapa i Antoni Bosch, quedà constituïda una junta provisional per a estudiar la possibilitat de fundar un museu comarcal denominat *Museu d'Art de l'Empordà*. Malgrat que el projecte no va prendre cos, Puig insistiria de nou el 1931, proposant la construcció d'aquest museu a Vilabertran. «Penseu en la joia de reconstruir l'abadia de Vilabertran — escriurà Puig — i instal·lar-hi la Biblioteca-Museu de l'Empordà, refugi de totes les sales belles nascudes dels seus fills, d'incunables i manuscrits, bressol de futurs erudits, esca de noble turisme, orgull de la terra catalana...»

Tornem, però, enrera. L'any 1918, Puig Pujades estimula els treballs d'una comissió cívica que s'havia constituït feia ja una colla d'anys a la ciutat per tal d'erigir un monument a Narcís Monturiol. Dissenyat per R. Giralt, amb una obra escultòrica de Casanovas, aquest monument anava lligat a un procés d'urbanització de la Rambla. Tot coincidint amb la seva inauguració, Puig Pujades publicà *Vida d'heroi*, la millor biografia — encara avui — de Narcís Monturiol. En el pròleg

del llibre, Ignasi Iglesias descriu el seu bon amic i autor amb trets força eloqüents: «Jove encara, d'un mirar dolç i un parlar reposat, (Puig Pujades) té com ningú el do de gents. En política professa, amb convicció i fermesa, els ideals republicans nacionalistes: essent, a la manera d'Anatole France, un veritable demòcrata amb refinaments i gustos aristocràtics; car en totes les manifestacions artístico-culturals que s'organitzen en la seva graciosa i estimada ciutat de Figueres, quan no n'és el principal iniciador, hi contribueix amb el seu esforç i la seva intel·ligència».

Aquest prestigi d'intel·lectual solvent fa que Puig Pujades sigui present en molts d'actes ciutadans. Aquest fou el cas de la inauguració, l'any 1922, de la Biblioteca de la Mancomunitat a Figueres, on participà en els parlaments al costat de Jaume Maurici i Eugeni d'Ors.

El cop d'estat del general Primo de Rivera el 1923 té conseqüències directes en la vida figuerenca. Pels republicans d'esquerra suposà la destitució de l'alcalde Marià Pujolà i la clausura del seu portaveu *L'Empordà Federal*, la qual cosa significava el tancament de la via democràtica al poder polític per als sectors progressistes.

Puig Pujades viurà aquests anys de dictadura primeriverista reclòs en el seu treball intel·lectual, publicant en aquesta època diverses obres literàries de molt variat registre, des de contes post-modernistes i assaigs fins a comèdies: *Besllums* (1923), *Tragèdies de reinat* (1923), *La planeta d'en Gerardo* (1925), *L'onze Vicens* (1926, amb il·lustracions de Salvador Dalí) o *La fi de Don Juan* (1930). També, per aquests mateixos anys, participa amb el *Foment de la Sardana* en la recuperació de la figura de Pep Ventura. Cal no oblidar que el titular del nínxol on descansen les despulles de Pep Ventura és, encara avui, Josep Puig Pujades. Ell fou, també qui lliurà diversos manuscrits de Pep Ventura a l'orfeó Català i qui col·laborà activament, l'any 1928, en l'edició del llibre de Pere Coromines *Vida d'en Pep de la tenora*.

Una altra de les tasques més importants de Puig Pujades en el marc de la cultura fou la seva col·laboració en la creació d'*Ateneu*, secció de cultura del Casino Menestral figuerenc que ara fa un parell d'anys ressuscita

tada de bell nou. «L'home no viu solament de pa, sinó que porta en ell mateix un desig inexhaustible d'ideal i de bellesa», escriví Puig Pujades el 1928. Fundada després de l'Exposició Provincial de Belles Arts del 1928, *Atenea* fou, fins a la seva desaparició el 1936, una plataforma ciutadana per on passaren les més diverses personalitats del món cultural empordanès i català. Seria gairebé impossible, per raons d'espai, reproduir aquí la llarga llista de conferències, moltes d'elles multitudinàries, organitzades per *Atenea* durant aquests vint anys trepidants. Alguns nom, però, dels participants són prou significatius: Domènec de Bellmunt, Alexandre Deulofeu, Frederic Camps, Josep Xirau, J. Puig i Teixidor, Eduardo Marquina, Carme Munturiol, Joan Subias, Octavi Saltor, Aurora Bertrana, Joan Estelrich, Navarro i Costabella, Carles Rahola, Pompeu Fabra, Antoni Rovira i Virgili, Ramon Campalans, Serra i Moret, Pere Bosch i Gimpera...

També fou Puig Pujades un dels organitzadors dels actes d'agermanament amb Occitània, tot recordant aquelles relacions entre els catalans dels dos vessants pireneus de finals del segle XIX, i de les quals en són un símbol la trobada entre Mistral i Víctor Balaguer. Puig contribuï de manera decisiva, com ja hem dit, en aquest agermanament i molt especialment en l'organització de les dues conferències pronunciades per Josep Salvat, mantenidor de l'Acadèmia de Tolosa, amb aquest motiu. En reconeixement del seu esforç en afavorir aquestes estretes relacions, Puig Pujades serà nomenat, el 1924, mestre

en Gai Saber del Filibriger Català per l'Acadèmia *Ginesta d'or* de Perpinyà.

Si mentre la dictadura primeriverista Puig Pujades s'havia mostrat preferentment com un intel·lectual especialment dotat per dinamitzar culturalment la ciutat, el trontollament d'aquella el 1930 el farà decantar-se cap al compromís polític. Ende-rocada la dictadura, torna a publicar-se *L'Empordà Federal*, aquesta vegada sota la direcció —encara que no formal— de Puig Pujades, al mateix temps que Jaume Compte surt de la presó o Rafael Ramis torna de l'exili.

Aquesta obertura és aprofitada pels grups polítics progressistes per a dur endavant la seva reconstrucció. Així, i superant els velles esquemes de la *Unió federal Nacionalista Republicana*, l'onze de maig de 1930 té lloc la constitució de la *Federació Republicana Socialista de l'Empordà*, més tard adherida a *Esquerra Republicana de Catalunya*. Des d'un primer moment, els seus líders foren bàsicament Marià Pujolà i Josep Puig Pujades. Paral·lelament a la *Federació Republicana Socialista Empordanesa* hi havia la *Juventut Nacionalista Republicana*, en la que destacaven Alexandre Deulofeu, J.F. Gelí, J. Carreras, M. Guillaumet, A. Portell, N. Ubanel·l, E. Ramos, R. Canet, J. Bosch,...

L'almirall Aznar convocà eleccions municipals pel 12 d'abril de 1931; d'aquestes eleccions, com és sabut, en sortiria la segona República. A Figueres, el triomf de la *F.R.S.E.* és clar davant dels seus competidors, el *Partit Republicà Federal i Radical* i la *Unió Empordanesa Catalana*. Marià Pujolà fou elegit de nou alcalde i la República

seria proclamada amb tot entusiasme, mentre que Puig Pujades fou nomenat primer regidor i portaveu de la nova majoria. Malgrat que fins i tot en algun lloc s'ha dit erròniament que Puig Pujades fou alcalde, el que sí és cert és que tothom tenia aleshores la convicció que era ell el veritable líder a l'ombra. El mateix Pujolà ho comentava així en un àpat d'homenatge a Puig: «Hom assegura que vos sou el meu assessor: hom diu que vos sou qui m'inspireu la conducta a seguir. I bé, encara que així fos no en sentiria vergonya perquè sé que no haurieu de dictarme res contrari a l'esperit de justícia o a l'esperit del poble figuerenc».

Com a regidor, la seva tasca municipal fou especialment intensa en les àres de finances, cultura, sanitat i ensenyament. Pel maig del 1931, Puig Pujades és elegit diputat de la Diputació Provincial de la Generalitat de Catalunya, i des d'aquest lloc participarà en la comissió encarregada de redactar l'Estatut de Núria.

L'empenta de Puig Pujades a la gestió municipal es féu notar en aspectes molt concrets: consolidació d'una política urbanística racionalista, i molt especialment en l'inici del projecte de cobertura de la ribera el 1934; en ensenyament, en la construcció del grup escolar i en la potenciació de les colònies d'estiu, aprofitant el llegat fet a l'Ajuntament el 1912 per les germanes Massanet i la favorable acollida ciutadana d'una campanya per ell organitzada per tal d'aconseguir un suport econòmic per a aquestes colònies escolars que funcionaven mentre durà la República, a Sant Llorenç de la Muga, Colera i Cantallops.

En aquesta etapa de conseller, Puig Pujades fou, a més a més, el portaveu de la *F.R.S.E.* a l'Ajuntament, i com a tal féu diverses propostes laiques, manifestà la seva negativa a la construcció d'un presidi, proposà la vegueria del Ter en el moment de la discussió de la divisió territorial de Catalunya i la constitució de la comunitat de regants de l'embassament de Crespià, i organitzà la reunió de la Federació de Municipis Catalans.

Ja no era un simple conseller municipal, sinó el president comarcal de la *F.R.S.E.* i, com a tal, el polític empordanès que al llarg de la República participaria en els actes polítics més rellevants d'aquell període: campanya de l'Estatut, eleccions a Corts Constituents republicanes i a diputat el 1933, recepció dels presidents Macià i Campa-

nys en les seves visites a Figueres... I també serà ell qui faci el parlament d'acollida al president de la República, Manuel Azaña, quan aquest visiti l'Empordà el 1936.

Malgrat l'efervescència política d'aquells anys i la seva dedicació als afers polítics, Puig Pujades no abandonà la producció literària: el 1931 guanya el premi de prosa en els Jocs Florals de Barcelona i estrena la comèdia *Quan s'ha perdut la fe*; dos anys després, el 1933, estrena *L'Avi*.

El seu prestigi polític a les comarques de Girona fa que, a l'agost de 1933, substitueixi Josep Irla com a Comissari de la Generalitat a Girona, càrrec equivalent a l'actual presidència de la Diputació, en ser aquestes dissoltes en el si de la Generalitat. Des de la comissaria, Puig Pujades participà i impulsà en diverses realitzacions de la Generalitat a les comarques gironines i a l'Empordà. Aquest fou el cas de la creació de l'Escola d'Arts i Oficis «Clerc i Nicolau», la restauració de Vilabertran i Sant Pere de Roda, l'extens pla de millora i conservació de les carreteres de la comarca, l'acabament de la Casa de Vells d'Agullana i el projecte d'Edifici d'Anormals a Hostalet.

El 6 d'octubre de 1934, Puig Pujades es trobava a Girona, en el seu despatx de la Generalitat. Un tret anònim i mortal contra el comandant Domínguez Otero, luctuós incident del qual se'n féu responsable a Puig Pujades i als diputats Santaló i Marsal, acabà amb el nostre home condemnat a 30 anys de presó malgrat la seva total innocència. Empresonat a Girona, Puig Pujades es convertí en un dels màrtirs de la repressió conseqüents als fets d'octubre de 1934, aprofitant aquella estada entre reixes per seguir produint la seva obra literària: *Contes* (1937), l'obra teatral *L'atemptat del carrer Primfilat* (1936) i, molt especialment, *Ell, a la presó* (1938), prologat per Carles Rahola.

En anunciar-se les eleccions a Corts de febrer de 1936, Puig Pujades fou inclòs dins la candidatura del *Front d'Esquerres* a la província de Girona, essent el candidat més votat a tota la circumscripció en aquelles històriques eleccions guanyades pel Front Popular a Catalunya i a Espanya. La ràpida amnistia promulgada per a tots els acusats de participar en els fets d'octubre féu que Puig Pujades sortís de la presó el 20 de febrer. El seu rebement a Figueres fou un veritable acte de masses.

De fet, però, Puig Pujades no tingué temps d'exercir com a diputat: com és prou sabut, el 18 de juliol d'aquell mateix any el general Franco es revoltà contra la República començant així la guerra civil.

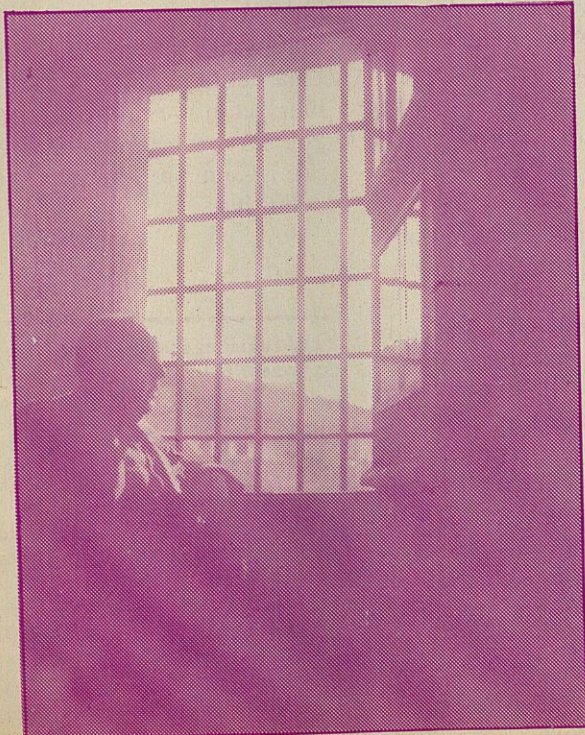
Els esdeveniments superaren en bona mesura els plantejaments democràtics i moderats dels homes de la *F.R.S.E.* i en aquella situació Puig Pujades optà pel càrrec de cònsul de la República a Perpinyà, primer, i, després, a Lió, mentre que durà la guerra civil. Aquesta etapa és la menys coneguda de la biografia de Puig Pujades, però sens dubte fou un testimoni d'excepció en la recerca de les ajudes internacionals a la República i, també, de les decepcions degudes a la incomprensió dels països democràtics europeus vers el conflicte espanyol.

Acabada la guerra, Puig passà el seu exili a Perpinyà, enmig de les dificultats i la tristesa d'aquells dies. Encara, però, seguirà amb les seves activitats culturals, aquesta vegada amb una faceta poc coneguda, la pintura, arribant a presentar els seus quadres en una exposició de Perpinyà.

Fou, molt possiblement, la seva darrera activitat cultural pública. El 20 de març de 1949, Puig Pujades moria en el seu domicili de la rue St. Mathieu de Perpinyà, essent enterrat en el cementiri de Le Boulou «on reposarà fins que pugui fer-ho en la lliure Catalunya», segons la crònica necrològica publicada a les pàgines de *L'Humanitat*. A l'enterrament hi foren presents nombroses personalitats del món català a l'exili: Rovira i Virgili, en representació del president de la Generalitat i el Parlament, i R. Nogués, president de les Corts de la República, entre altres. Diego Martínez Barrio, president de la República, féu arribar el seu condol. En el parlament de comiat intervingueren J.M. Corredor, Carles Grandó, F. Soler i R. Nogués.

A trenta-sis anys de la seva mort, hom pot adonar-se de la injustícia comesa vers a homes de dilatada i intensa dedicació cívica i cultural a la seva ciutat i a Catalunya. Quan una ciutat com Figueres oblida Puig Pujades, i tants d'altres, està demostrant la seva mediocritat i la seva incapacitat per a exercir la memòria. I qui no té memòria perd la identitat, com tots sabem. Potser en recuperar Puig Pujades per al nostre present, hauríem també de recuperar un dels eslògans electorals que ell utilitzava en la seva producció periodística: «Per la dignitat de Figueres!».

Puig Pujades a la presó de Girona, després dels fets d'octubre de 1934.

Puig Pujades, narrador i dramaturg

Jordi Pla

Una primera aproximació a l'obra literària de Josep Puig Pujades comporta inexcusablement una referència, ni que sigui d'esbiaix, a la seva figura humana i política. Home compromès amb uns ideals progressistes que mai no abandonà, va imprimir a la seva obra de narrador, dramaturg i assagista les fites d'humanització i alliberament social que configuraren sempre la seva personalitat. Puig Pujades, com els seus mestres Ignasi Iglesias, Pere Coromines o Josep Pous i Pagès, bé podria ser inscrit, malgrat el desfament cronològic, en el grup que dins el moviment modernista es decantà més cap al regeneracionisme que no pas a l'esteticisme d'una «Bohèmia Daurada». Per això, fonamentalment, varen ser silenciosament marginats per la nova intel·lectualitat que al voltant de la Lliga Regionalista cercà en la mesura, el rigor formal i la civilitat dels nous cànons de l'obra literària, més prefigurada en el vers escandit que en la prosa feréstega. És simptomàtic que el primer llibre de narracions que publica Josep Puig Pujades, *Tragèdies de veïnat* (1923), surti dels tallers de la Llibreria Nacional Catalana, que encara regentava Joan Salvat-Papasseit (1). Al llarg de les nou narracions que integren el recull, una ciutat, Figueres, i una classe social, la burgesia mitjana, són retratats a través d'un mateix clixé, a mig camí de la ironia i el sarcasme. El to humorístic

amb què es dibuixen alguns personatges no amaga una crítica mordaç de l'autor a un determinat estament. Així, quan en *L'atemptat del carrer Primfilat*, narració que enceta el llibre, ens parla del matrimoni Patau, propietari de «La Cometa», afegeix displicentment que «eren bona gent, encara que fabricants de xocolata». No és sobrer llucar en aquesta postilla l'altiu menyspreu de l'escriptor modernista envers una burgesia aferrada als interessos purament materials i productius. En algun moment la crítica esdevé més fina i incideix enllà d'aquest tòpic per denunciar prejudicis més subtils, com en aquest passatge en què el senyor Pau Patau s'interroga sobre l'autoria d'un anònim que ha rebut escrit en castellà: «L'anònim en qüestió produí en l'ànim d'en Pau Patau una enorme sensació. Feia alguns dies que n'havia rebut un altre, però no li donà importància; estava escrit en el més pur catalanesc, i l'anunci seriós d'horribles desgràcies, fet en la nostra dolça parla, no s'acostuma. Però el rebut aquell jorn ja era tota una altra cosa: figureu-vos que venia escrit en castellà...» (2)

De fet, el burgès fabricant o botiguer apareix sovint en les narracions de Puig Pujades i esdevé el personatge central de les seves dues novel·les, *La planeta d'en Gerardo* (1925) i *L'oncle Vicenç* (1926). La primera, breu, d'estructura senzilla, situada també a Figue-

res, narra la despersonalització a què es veu abocat el jove Grau («Gerardo») Bosch, fill únic del senyor Tomeu, «honorable fideuer». La terrible mediocritat d'un ambient familiar és descrita amb contundència: «Don Bertomeu Bosch portava, com a cota de malla contra totes les aspiracions del bordegàs, la suprema màxima que la vida conforme es resumia en una línia dreta (que és la més curta entre dos punts: el naixement i la mort); i aquesta màxima indiscutible i indiscutida anava fermada per l'exemple d'una llarga vida de treball, reeixida en forma d'un respectabilíssim capitalet degut a aquells fideus tan anomenats de «can Tomeu», com la pagesia, avara de xerrameca, deia en abreviatura». (3).

Si en *L'auca del senyor Esteve*, de Santiago Rusiñol, la figura del pare-empresari pren un caire histriònic que no depassa els límits d'una sàtira benevolent, en la novel·la de Puig Pujades pren tons de caricatura grotesca, deshumanitzada i deshumanitzadora, a despit de la patina humorística que l'embolcalla. La figura pusil·lànim de l'hereu resta a mercè dels uns i dels altres i la seva vida dibuixa un cercle sense sortida. És curiós comprovar com aquesta claudicació se situa, precisament, en l'àmbit de l'ús lingüístic. El protagonista és cominat —primer pel seu pare, més tard per la seva muller— a fer-se dir «Gerardo» i no Grau. Aquesta defecció, impel·lida pel pare-botiguer i més tard per la muller, assoleix un doble simbolisme: d'una banda, la renúncia a la identitat més íntima (el propi nom del personatge); de l'altra, la precària catalanitat d'un sector social molt determinat. «Que no et recordes que tenim botiga i hem d'acontentar tothom? Que no saps que avui vénen castellans i si sabessin el que has fet, adéu-siau fideus? —li reprèn el pare quan veu que ha escrit Grau i no Gerardo als llibres d'estudi— Deixa'm que et digui Gerardo. Això de Grau... Saps?... No queda senyor: és vulgar» —li rebla la muller.

Paral·lelament a aquesta constant hi ha un altre factor que vertebrava l'obra literària de Puig Pujades: la denúncia del convencionalisme d'unes relacions familiars basades en l'aparença i un peculiar sentit

(4) el protagonista constata, ja vell, que tots els valors en què havia bastit la seva vida s'esmicolen davant les revelacions de la seva mare agonitzant. A *Quan s'ha perdut la fe*, comèdia dramàtica en tres actes (5), els recels familiars davant Margot, una ballarina estrangera que fereix els esquemes bempensants, són a punt de malmetre la donació generosa dels dos amants. A *Deler de glòria*, narració inclosa a *Besllums* (6), un matrimoni de conveniències desemboca en un absolut fracàs que és acrescut per un inesperat corollari, de fàisó tràgico-còmic.

Pel que fa a la segona novel·la que abans esmentàvem (editada amb il·lustracions d'un Salvador Dalí molt jove) destaca la personalitat de Vicenç Brugués, comerciant de teixits, el qual és tractat amb molta profunditat psicològica, sense caure en els esquematismes potser excessius de la narrativa que fins llavors havia produït Puig Pujades. Molt més ambiciosa en la penetració humana dels personatges, *L'oncle Vicenç* planteja el drama de la solitud moral consegüent a l'alienació de la pròpia llibertat. El destí advers, lligat al pas inexorable del temps, esdevé, al capdavall, implacable revulsiu d'una consciència que creix en la mateixa mesura amb què ho fa el sofriment. El mateix any que aparegué *L'oncle Vicenç*, 1926, Ignasi Iglesias estrenava *La llar apagada*, on l'eximi dramaturg exposa la mateixa qüestió de fons en un context anàleg. Probablement Puig Pujades conegué aquesta obra d'Iglesias quan ja tenia enllestida *L'oncle Vicenç*. Així i tot, l'empremta del mític modernista és reflectida en la tesi i també en el traçat de situacions concurrents (la mort del fill, la paternitat moral, l'isolament compartit de la vellesa...)

Si bé l'obra literària de Puig Pujades no és original en la seva temàtica, com tampoc no ho és en el seu tractament, sí que mostra una notable destresa analítica a l'hora de reflectir el món d'una classe social amb la qual no se sentia gens identificat, malgrat pertànyer-hi. Agut artesà de la ironia, el seu estil guanya en els diàlegs i perd eficàcia en certes apreciacions subjectives que, com a narrador moralitzant, formula en alguns passatges. Bon epígon dels modernistes, treballa acuradament la descripció, més que més quan aquesta fa refe-

rència a situacions denses en virtualitat dramàtica. Observem la tensió plàstica i la càrrega anímica que traspua aquest fragment de *Maternitat*, dins *Besllums*, on cada detall exerceix una funció connotativa: «No havia pas transcorregut una hora. L'estol dels «valencians» s'havia ja estès pels costats de la carretera nova: uns picolaven la grava, altres refeien els marges, altres iniciaven els reguerols. El treball es feia pesat sota la calitja, i el sol, sense misericòrdia, anava dardejant les testes primitives, mig tapades per amples barrets de palla...»

»De moment reaparegué allà lluny la silueta gentil de la dona formosa. La blancor de son vestit ressortia damunt tot el paisatge, avançant pausadament per la carretera a mig fer. Els càvecs s'aturaren, els llargs martells picoladors restaren en repòs, mentre els ulls d'aquella munió titil·laven sota les ales dels barrets. Les cares s'enrogiren i els narius s'obrien febrosos per aspirar més aire apaivagador de l'ardentor. Un mot sol semblà la consigna: —Torna a ésser aquí.»

En uns anys en què la narrativa catalana començava a reprendre la seva força, després de la discreta postergació a què l'havien relegat alguns prohoms del noucentisme, cal revaloritzar l'aportació de Puig Pujades. Si, com esmentàvem més amunt, la seva temàtica no és innovadora, sí que ho és en bona mesura el marc urbà d'una ciutat petita —Vilaclara, l'anomena a *La planeta d'en Gerardo*— que és més que una transposició de Figueres. És la mateixa ciutat menestral, amb els mateixos noms de carrers i places i els mateixos indrets definidors. Una petita ciutat a la qual es lliurà com a escriptor, com a polític i com a animador cultural. Com a ciutadà, en definitiva.

(1) Josep Puig Pujades. *Tragèdies de veïnat* (Llibre de contes. Llibreria Nacional Catalana. Barna. 1923).

(2) *Ibidem*, p. 11

(3) *Idem*. *La planeta d'en Gerardo*. L'Avenç Gràfic. Barna. 1925.

(4) *Idem*. *L'oncle Vicenç* (Il·lustracions de Salvador Dalí). Ed. Poliglota. Barna. 1926.

(5) *Idem*. *Quan s'ha perdut la fe*. Gràfiques Irandez. Barna. 1936. Col·lecció «El nostre teatre».

(6) *Idem*. *Besllums*. (Llibre de contes) Publicacions Empordà. Barna. 1923.

Agricultura i subsistència a l'Alt Empordà al Segle XVIII

Miquel Planas

L'Empordà és encara avui una comarca eminentment agrícola. La selecció de llavors, l'ús d'abonaments químics, la mecanització de molts treballs i, en definitiva, la racionalització i especialització dels conreus, adaptats a les característiques de cada zona concreta, garanteixen actualment la subsistència i la seguretat dels agricultors gràcies al consum dels seus productes i la comercialització massiva dels seus excedents.

En temps passats, la dependència de la terra era més important i certs fets accidentals (clima desfavorable, mala collita...) feien trontollar les bases de subsistència de la població.

Treballant als registres parroquials d'alguns pobles de la comarca, vàrem trobar unes anotacions del rector d'Espolla de mitjans del XVIII (any 1764) que il·lustren perfectament els condicionaments alimentaris dels nostres avantpassats i, de retruc, l'evolució soferta fins avui.

El text diu així:

«Als desasset de maig de mil set cens sexanta y quatra die de Dijous, y mercat en Figueras, avent-hi una gran Penuria de grans se vengué forment a la Plassa de Figueras a Sexanta y dos rals plata la quartera, lo mestall lo preu comú era a sinquant rals plata la quartera, lo mill a trenta y tres rals plata, y així respectivament tots (els) grans, se venien caríssims.

Comensà esta estratès de grans per lo desembre (de 1763) en que se venia ja lo mestall a vint y sinch rals plata la quartera y de mercat en mercat, anà augmentantse fins a posarse en los preus referits.

Se me ha dit per cert que a la almoyna de Gerona, per lo grandíssim número de pobres se despatxaven diàriament, en lo dies de almoyna trenta y sinch quarteras de mestall, en barenas, las quals no arribavan a 5 unssas de pa quiscuna. Moltsis-

simas gent per la necessitat, tan caren las casas, corrint per lo mont a buscar un bossi de pahont lo trobaren.

Però tras desta nessesitat tant gran y de llarch temps, ha donat providenssia grandíssima lo mar a demés de la que quasi sempre dóna en dit temps de penuria, de manera que lo mestall net, gras y no molt humit se mesurà als 25 maig a vint y quatre rals plata la quartera, y penso no parará aquí la rebaixa per la grandíssima abundància (que) he ha eixit.

De que fas fe jo Joseph Donadeu, Domer de Espolla, als 28 Maig de 1764».

En una societat basada en

l'agricultura, una mala collita —pitjor dos o tres mals anys seguits!— posava al descobert la precarietat de la seva econòmica camperola. Les més clares manifestacions de crisi eren un augment dels preus dels cereals (la principal font d'aliments) i un increment en les defuncions (dels més febles, afectats per la subalimentació i propensos a malalties i epidèmies).

Podem endevinar el segon aspecte quan s'explica l'èxode de la gent dels pobles en busca d'alimentació per la muntanya (cacera, fruits, herbes...) i a la ciutat. Resultat: gana i menjar productes no comestibles, amb les consegüents repercussions

sobre l'organisme. L'augment de preus és ràpid i espectacular: doblament en poc menys de tres mesos!

Podem suposar també que aquesta puja és deguda als especuladors i acaparadors, que havent obtingut cereal per mitjà de censos, prestacions o compra, esperaven els «mesos majors» —d'escassetat abans de la nova collita— per vendre als preus que ells estipulaven. Era la continuació de l'economia feudal: al no poder sotmetre als camperols per la força, s'exercia al monopoli econòmic, anul·lant així tots els recursos que tenien per fer front a les penúries.

Observem també altres elements importants, com és la fugida cap a la ciutat on s'espera trobar menjar, sigui a millor preu o sigui als llocs de beneficència, elements que tenien les classes poderoses per evitar que la pressió social en temps de gana o de crisi greu no explotés en una revolta que atacés els seus principals beneficiaris: la noblesa i l'església propietàries i rendistes i les classes mitjanes especuladores.

En aquest breu retrat de l'economia antiga trobem l'important paper que fa el mar: Com a font d'alimentació suplementària en temps que falla la de terra, però també com a via de comunicació per la zona costanera. En un temps en què els camins i rutes terrestres estaven en pèssimes condicions i dificultaven i encarien el transport i el comerç de productes (per carretes al pla i mules a la muntanya), el comerç de cabotatge era una via oberta per l'exportació dels excedents dels productes de la terra i era una salvació en moments de crisi de subsistència. Podem veure així el paper que fa Figueres, vila comercial important, per contrarrestar la dominació dels sectors privilegiats: importar blat, presumiblement pel port de Roses (principal sortida al mar) que en qüestió d'una setmana torna els preus —per l'oferta de producte— a la situació original.

Aquest retrat situat a la comarca de l'Alt Empordà per la segona meitat del segle XVIII podria ser extensible, amb les consegüents variacions regionals, per la resta de comarques, en un segle XVIII caracteritzat per una important reactivació agrícola i comercial de l'economia catalana. Ara bé, no vull pas pensar que passaria en zones interiors, de pitjors terres, més mal comunicades i en mans dels sectors propietaris i rendistes.

Breu notícia del Centre d'Estudis del Baix Fluvià

Joan Ferrerós

Als qui ens entusiasma, entredreix i complau l'activitat cultural, sovint contemplem entre escèptics i deprimits com les associacions que la promouen viuen una història semblant a la d'un foc d'encenalls. No ens agrada pas. La relació de moltes societats amb la cultura té més les característiques d'un enamorament fugaç que no pas les d'una estimació quotidiana.

És per això que plau de parlar del Centre d'Estudis del Baix Fluvià, societat cultural de llarga durabilitat: fa quasi tres dècades que els anomenats llavors «Pe-

nya passa-hi el peu» s'enamoraren de l'activitat cultural: la tramuntana esvai aquella boira passional i adolescent, però el Centre ha desenvolupat una impecable prosa conjugal amb la pràctica de la cultura. En un procés desprovist de tota gratuïtat, espectacularitat o exotisme; ans el contrari: concebut d'una manera absolutament artesanal, la qual cosa deu ser l'explicació de l'èxit del llarg trajecte. La mostra cul-

tural que ofereix l'entitat defuig d'una banda la carrincloneria rancia d'allò «nostrat», i de l'altra eximeix els socis i participants d'estranyos, snobs i laberintics menús.

L'acte celebrat recentment, n'és paradigmàtic: la presentació del llibre *Homes de ciència empordanesos* dels figuerencs Cañiguer, Fàbregas, Poch i Vallès, obra densa, útil, necessària, antianecdòtica i austera que tan s'a-

diu al tarannà que suara comentarem. I clos amb un àpat sense estirabots: convocatòria lúdica on els associats, convidats i amics de la comarca nuen la tela de relació. L'«home que treballa i que juga».

Ja hem comentat una altra vegada que el Centre té obertes les portes, a visitants i escoles, d'una casa de pagès restaurada i moblada; organitza els actes culturals periòdics, i disposa de l'ina-

preciable aplec d'eines que s'usen a pagès abans de la motorització. Respecte a això darrer, els germans Ripoll-Sopa, animadors de la Institució, comentaren que la Diputació semblava disposada a amollar algun diner per a construir un cobert, necessitat urgent per a poder exhibir millor, en condicions mínimes, els atuells agraris, ara excessivament amuntegats per falta d'espai —n'hi ha molts i augmenten dia a dia als baixos i altres dependències de la casa de Torroella de Fluvià. Començaria així a prendre forma el futur «museu de les eines tradicionals del camp» de l'Empordà.

biblioteca

Zazie al metro

Raymond Queneau
Traducció i postfaci
de Jaume Fuster

La Magrana. Barna. 1985

Dins la molt acurada col·lecció *Venècies*, Edicions de la Magrana posa ara a l'abast del lector català *Zazie al metro*, la més popular de les novel·les de Raymond Queneau.

Publicada per primera vegada el 1959, i popularitzada arreu a partir de la versió cinematogràfica de Louis Malle estrenada el 1960, *Zazie al metro* és la història divertida de la descoberta personal de París feta per una nena de províncies a cavall d'una obsessió: el metro. Un metro, cal afegir, que aquell dia no funciona, la qual cosa donarà a la petita Zazie unes magnífiques oportunitats de millorar llur educació sentimental. A destacar, en la present edició, la desprejuiciada versió de Jaume Fuster.

Enrahonar

Quaderns de Filosofia
Número 11 - Popper
Universitat Autònoma de
Barcelona. 1985

Enrahonar és una publicació editada pel Departament de Filosofia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Dirigida per Octavi Fullat, *Enrahonar* acostuma a tractar, de manera monogràfica, temes d'interès per a la comunitat filosòfica i els seus seguidors. Els excel·lents números dedicats a Filosofia de la Religió, Kant, Filosofia de l'Educació, Josep Mª Calsamiglia, Marx, Els filòsofs catalans a l'exili i el que avui presentem, dedicat a Popper, en són una bona prova.

A l'igual que d'altres publicacions de les seves característiques, *Enrahonar* és una revista de mal trobar degut a la precària distribució que gaudeix. Tots els interessats poden, però, fer-se amb ella adreçant-se al Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra. Barcelona.

La poesia catalana de postguerra

Joan Triadú

Edicions 62. Barna. 1985.

A partir dels treballs publicats en forma periòdica en un diari barceloní, ara aplegats en llibre, Joan Triadú es proposa amb aquesta nova antologia fer «un ajut per a l'apreciació de les qualitats de la poesia que hi és tractada i, per damunt de tot, una incitació a la seva lectura». D'entre els forats observats, després d'una primera lectura del llibre, cal remarcar-ne un en aquests papers: l'absència de Carles Fages de Climent. No hi ha dubte: el senyor Triadú segueix triant dur.

Més reflexions entorn d'un homenatge

Joan Vallès i Xirau

Ja fa un cert temps que aprofitava l'avinentesa de la difusió d'una notícia sobre l'aleshores proper centenari de la mort de Narcís Monturiol per a dir que els aniversaris d'esdeveniments eren necessaris per a encetar una reflexió entorn de la figura corresponent i que això ens era més preciós en el cas d'homes de ciència per tal com aquests han estat bandejats sovint del record oficial a l'ús.

Ja de ple en el centenari del nostre home, he tingut el gust de poder dedicar part dels meus esforços a contribuir, des de la Comissió que l'Ajuntament de Figueres nomenà, a la justa memòria del nostre compatriota.

Han estat molts els fets i els actes que s'han dut a terme en aquesta efemèride: en vull anomenar els dos que considero bàsics: a més d'ells, hi ha hagut tota una sèrie d'ornaments més o menys vistosos, als quals m'hauré de referir més endavant.

La reedició del llibre *Vida d'heroi. Narcís Monturiol, inventor de la navegació submarina*, de Josep Puig Pujades. L'Ajuntament ha donat l'oportunitat de divulgar novament aquesta obra encara fonamental per al coneixement de Monturiol. La presentà, per escrit i en persona, Santiago Riera i Tuèbols, enginyer i historiador, que pot donar com ningú idea de la mesura exacta de la biografia i del biografat.

L'exposició sobre la vida i l'obra de N. Monturiol i l'edició del corresponent catàleg. La Comissió va creure que calia oferir als figuerencs els trets fonamentals de la vida i l'obra de llur conciudadà, de la manera més senzilla possible (el pressupost, d'altra banda, no permetia pas miracles) i abastant-ne —esmento textualment el catàleg— els vessants «humà, político-social i científico-tècnic». Queda clara, doncs, la voluntat de la Comissió de no reduir Monturiol a cap de les seves facetes, sinó de presentar-lo de l'única manera vàlida, que és aquella que les integra totes. Lluny de nosaltres ha estat idolatrar Monturiol ressaltant-ne els fets més espectaculars i bandejant-ne d'altres d'igualment fermes i profunds. Aquest ha estat, també, l'esperit de la taula rodona en què vam participar aquells que vàrem encarregar-nos d'elaborar el guió i els textos de l'exposició.

Abans he dit que m'hauria de referir a l'ornament de tot aquest afer. Lògicament, un homenatge consistent només en allò què he explicat hauria quedat massa fred, acadèmic; per aquest motiu, s'ha complementat —no pas, segons el meu entendre, diluït— amb una exposició de col·leccionisme, l'edició d'una medalla, la inauguració d'un panteó al cementiri, el descobriment d'una placa, una ofrena floral... Ara bé, tot això, com a reblliment, com a contrapunt frívol —oficialesc si voleu un altre enfocament— dels actes que veritablement quedaran com a fets.

Ara m'haig de referir a un article que Alfons Romero publicà a *papers empordanesos* (n° 21, setembre 1985, p. X). Tot i que estem, ell i jo, prou d'acord en el fons sobre

qui i com era Monturiol i sobre com convé de tractar-lo, el seu escrit deixa albirar alguns dubtes formals sobre els actes de record a què m'he referit, dubtes que no jo entenc com pot tenir una persona com ell, que ha estat encarregat, juntament amb l'arxiver municipal, Josep Temporal i jo mateix, de l'elaboració dels textos de l'exposició, l'acte més significatiu de tots. No em puc estar, doncs, de fer avinents al pacient lector els meus punts de vista.

Diu Romero que «*voler homenatjar avui Monturiol des de les institucions, sense dir explícitament als ciutadans que es tractava d'un republicà i d'un precursor del socialisme utòpic a Catalunya, no és més que platicar amb retòrica buida i sense contingut*».

I més tard: «*Compte amb emfatitzar Monturiol com a l'inventor del submarí*», asseveració després de la qual ens descobreix el fil conductor de la història de la navegació subaquàtica.

Continua: «*Un bon homenatge a Monturiol ha d'estar inspirat en la reconstrucció de la totalitat de la història del nostre poble*».

I, al final: «*L'estil d'evocar el passat hauria d'ésser simple, auster i útil (...) Magnificar tombes, abandonar-se en parlaments institucionals, descobrir plaques, editar medalles, fer ofrenes florals, carregar el protocol... són elements barrocs aliens al subjecte d'un homenatge*».

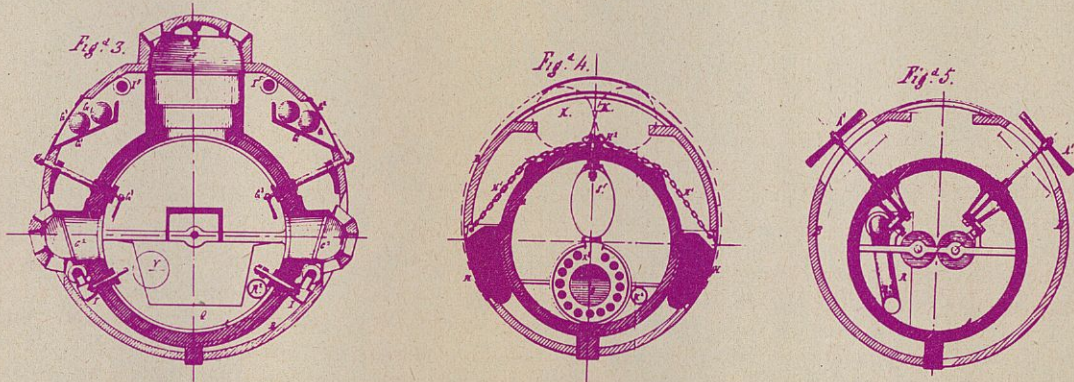
Estit del tot d'acord amb totes les afirmacions de Romero que he transcrit. I crec que tots els que hem pres part en l'homenatge del centenari de Monturiol —ell, jo i tants altres— les hem tingut presents.

Ara he de tornar al complement: tothom ha anat bastint i vestint la festa. L'Ajuntament (no sé si la glòria a Figueres ha estat només per a l'equip de govern municipal de CiU, però és segur que de fora estant se l'ha endut tot l'Ajuntament) ha repartit medalles, descobert plaques, fet ofrenes florals i parlaments de to divers... El principal partit de l'oposició al Consistori —el PSC (PSC-PSOE)— ha fet igualment ofrenes florals i parlaments i ha organitzat un interessant concurs clausurat de manera brillant i amb assistència i intervenció oral de notabilíssims membres. El PCC ha emès notes laudatòries. I més en trobaríem. És a dir que tothom ha caigut (o potser no és caure) en la inevitable parafernàlia protocolària.

No sé si això mereix gaire crítica. En tot cas havent-se mantingut l'essència, jo no ho critico i, si ho feia, criticaria tothom per igual.

I, per tant, penso que tampoc no ho hauria de criticar, per un sol costat i, doncs, un xic a la lleugera, una persona com l'Alfons Romero que, precisament, ha col·laborat, dins de la Comissió del Centenari, a recuperar, esperem que ja definitivament, la figura de Monturiol.

Al cap i a la fi, crec que a ell —a qui tan sovint foren negades tantes coses en vida— li haurien agradat *tots* els homenatges a què m'he referit i fins i tot les reflexions que han propiciat.

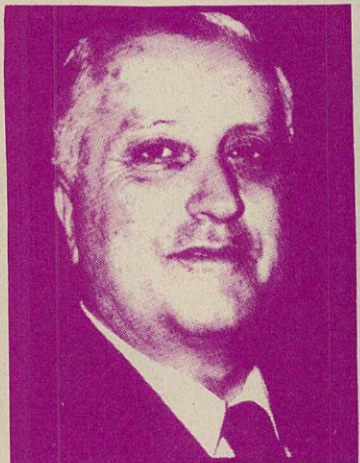
Determinisme i Llibertat.— Un mes després de la celebració en el Teatre Museu Dalí, del congrés sobre determinisme i llibertat que reuní alguns dels noms més prestigiosos del món científic occidental, aquelles jornades continuen donant que parlar. Continuació de la trobada homònima celebrada a Nova York el 1957, aquest simposi tenia com objecte afavorir la discussió sobre

l'evolució dels conceptes d'atzar i determinisme en diferents branques de la ciència.

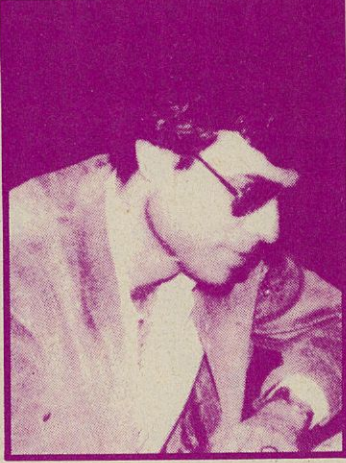
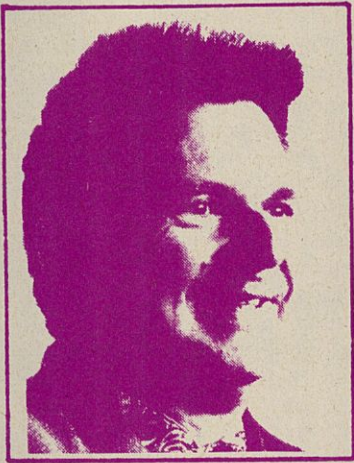
Del desenvolupament, contingut i abast d'aquelles jornades se n'ocupen Simó Bosch, Pere Barat i Joan Vallès, tres joves científics empordanesos que assistiren a les jornades.

Crònica humana d'un congrés científic

Simó Bosch

Prigogine, Thom i Ulises Moulines

De Figueres se'n parla sovint a la premsa, ràdio i televisió. Fa poques setmanes els mitjans de comunicació esmentaren novament la nostra ciutat degut el simposi «Ciència i Cultura: determinisme i llibertat», celebrat els primers dies de novembre al Teatre-Museu Dalí.

Aquest congrés ha aplegat a Figueres uns quants científics de primeríssima línia, alguns d'ells vinguts de l'estranger, però voldria destacar un fet que ha passat, crec, força desapercebut i que es va escaure just una setmana abans del simposi al·ludit: el pas per casa nostra d'Antoni Lloret i Orriols, físic nuclear que treballa al *Centre National de Recherches Scientifiques* de París. El motiu principal pel qual aquest investigador català de reconegut prestigi internacional vingué a Figueres, fou la seva participació en un dels actes organitzats en memòria de Narcís Monturiol pels socialistes figuerencs, però el primer que va fer en arribar va ser una interessant dissertació a l'auditori del Museu de l'Empordà sobre «Noves Tecnologies», i això mereix ser comentat malgrat sigui amb un retard considerable.

Aquesta conferència o xerrada, fou seguida pels assistents amb molta atenció, no tan sols per l'innegable atractiu del tema escollit, sinó també per

l'exposició planera i seriosa a l'hora amb què fou desenvolupada. Una bona part del públic, integrat majoritàriament per estudiants i professors dels Instituts de la nostra ciutat, temia no entendre gaire res del que explicaria un conferenciant tan docte, però aquest comprensible temor es dissipà ben aviat: a més de saber molta Física, Antoni Lloret és un excel·lent pedagog que, conscient del nivell dels oients, presentà amb impecable claredat els conceptes que feien al cas: possibilitat que té l'ésser humà de perllongar les habilitats del seu cos per mitjà d'eines, advertiment sobre els malentesos que hi ha respecte als invents que han aparegut al llarg de la Història (com és ara el cas de la roda), disposició d'esperit de l'home contemporani envers el progrés tècnic i científic, ritme rapidíssim dels avenços tecnològics actuals, una aproximació remarcable al cobejat «moviment continu»: les calculadores que consumeixen energia lluminosa, qüestions de rendibilitat econòmica en les instal·lacions industrials (la realitat dels «Altos Hornos del Mediterráneo» de Sagunto)...

Pel que fa al gran esdeveniment científico-filosòfic que fou el simposi (o trobada, o congrés, o com se'n vulgui dir) cal destacar en primer lloc que fou d'un nivell molt alt, no sé si qualificar-lo de «màxim» per a

l'estat actual de la Ciència, parlant amb d'altres figuerencs que hi han assistit, hem coincidit en sentir-nos totalment impressionats pels elevats coneixements d'aquells savis d'extraordinària categoria, uns homes que, llevat d'alguna excepció, s'han mostrat senzills i discrets. Així per exemple, a Peter T. Landsberg se'l veié elegantment irònic, a Gunther Ludwig amable i dialogant, a Ewry Schatzman subtil i agut, i al «nostre» Ramon Margalef, profund i amb un toc de «murreria». Convé remarcar que compliren francament bé l'equip de moderadors: els físics Luis Navarro, Joaquin Boya i Eduard Salvador, el matemàtic Josep Pla, l'historiador de la Ciència Carles Bidon, i l'expert en Filosofia de la Ciència C. Ulises Moulinés.

Crec que és just remarcar la tasca de Jorge Wagensberg, indiscutible impulsor i animador d'aquestes jornades, que amb el seu «savoir faire» aconseguia que el simposi rutllés bé (malgrat alguns errors «tècnics» com per exemple els que van haver-hi en cert moment en la traducció simultània) i que l'ambient fos gairebé sempre agradable i distès.

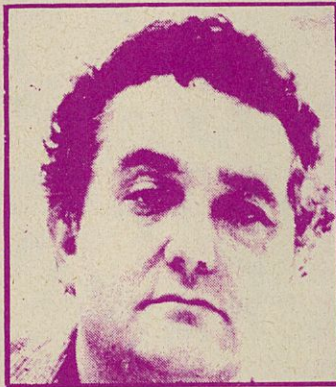
He deixat pel final (allò dels «last not least» que diuen en anglès, l'idioma més emprat al llarg d'aquest congrés) les dues grans figures de la trobada: el francès René Thom, medalla Fields (equivalent, segons com, a l'existent premi Nobel de Matemàtiques) i el rús-belga Ilya Prigogine, premi Nobel de Química. El primer és l'autor de la «Teoria de les catàstrofes», relativament coneguda fora dels cercels estrictament matemàtics, i que gaudeix de l'admiració i l'amistat de Sal-

vador Dalí. De Prigogine va cridar l'atenció el seu estil en el col·loqui posterior a la ponència que va presentar; després d'haver observat la seva forma

de «dialogar» me'n vaig adonar que la possessió del premi Nobel no exclou pas la possibilitat

Balanç urgent

Tot just acabat el simposi, Joan Vallès i Xirau proposava a Jorge Wagensberg, director del congrés i professor de la facultat de Física de la Universitat de Barcelona, algunes qüestions relatives al desenvolupament i abast de les jornades. Aquest n'és el resultat.

—*Ens podríeu fer un balanç del simposi? Quins objectius us havíeu fixat en organitzar-lo i com s'han vist aconseguits?*

—L'encontre ha acabat fa pocs minuts i encara estan ressonant els resultats. Com tot, cal deixar-ho reposar una mica i jo crec que durant molt de temps encara aniran aflorant, aquests resultats. Els objectius s'han aconseguit. El primer era respondre una pregunta que no s'ha respost quasi mai en la història («¿és l'atzar un producte de la nostra ignorància o és un dret intrínsec de la naturalesa?»): ha quedat sense resposta absoluta, però hem avançat molt en la discussió, en la qual s'han vist molts aspectes en què ens hi hem acostat, tant en el vessant científic com en l'humà, per un costat per les revisions que s'han fet del problema i per l'altre, per les actualitzacions de les teories científiques pertinents. Un altre objectiu, que era la interacció amb altres dominis del coneixement, com la filosofia i l'art, en la meua opinió també s'ha aconseguit i potser allò que ja era previsible era que no hi hagués un diàleg directe, almenys a la sala, perquè el llenguatge d'un pintor, per exemple, és molt allunyat del d'un científic d'avantguarda en física quàntica, però la interacció s'ha produït amb un altre llenguatge, encara que hagi estat escoltant. Crec que han volat estímuls per la sala, que pertanyen precisament a aquests resultats que cadascú tindrà en la seva pròpia evolució.

—*Tot allò que s'ha dit en aquest encontre, ho penseu recollir en una publicació per tal que les paraules no fugin?*

—Aquesta era la idea original de l'encontre, fer un llibre en el qual s'actualitzés el problema. Naturalment el llibre es realitzarà; s'editarà a Tusquets, a la col·lecció *Metatemas*, sèrie de pensament científic que jo mateix dirigeixo.

—*Finalment, m'agradaria que comentéssiu una definició de ciència que heu proposat en començar l'encontre: «la ciència és l'acord a què arriben els científics competents». És molt senzilla, però mereix alguna precisió.*

—Precisament un dels principis del mètode científic és l'objectivitat, separar el subjecte de l'objecte, l'observador de l'observat. Si aquest principi serveix per alguna cosa és perquè dues persones que observen el mateix fenomen o esdeveniment puguin posar-se d'acord. En definitiva, al final, després de la dialèctica entre teoria i experiència, allò que queda és l'acord entre els científics. Hi vaig afegir «competents» perquè això és una forma de donar valor a aquest acord.

LLIBRERIA - PAPERERIA

masdevall

RAMBLA, 18
VILAFANT, 1

TELEFON 500227 · FIGUERES

Crònica científica d'un congrés humà

de ser intemperant i auto-suficient.

Tot desenvolupant les seves conferències, els eminents científics parlaren profusament de Mecànica Quàntica, d'Entropia i del segon principi de la Termodinàmica, de Macrosistemes i Microsistemes, de Cosmologia, de Sistemes de baixa energia, i també, és clar, de Determinisme i Indeterminisme, d'Atzar i Probabilitat, de Llibertat i activitat del cervell humà, és a dir, tot el que desvetllava un interès més alt entre els assistents al simposi.

En la contraposició Determinisme-Indeterminisme, aquests «grans sacerdots» de la Ciència es decantaren essencialment vers el Determinisme, matisant alguns d'ells que «a efectes pràctics» això no impedeix pas l'existència d'una certa llibertat humana. Concretament un dels científics més pro-deterministes fou René Thom, a qui no li importà gens d'admetre que amb el pas dels anys ha anat variant les seves opinions, i de la seva intervenció jo en ressaltaria especialment l'enèrgic refús que va fer de la introducció precipitada de les darreres novetats científiques dins l'ensenyament, posant com a exemple el desgavell provocat per la irrupció de la Matemàtica Moderna a les escoles (episodi que enguany podem considerar ja força superat), o la moda d'estudiar els àcids nucleics abans de saber bé l'Anatomia; va dir, en definitiva, que és imprescindible l'adquisició d'un «corpus» ferm de coneixements bàsics i que un ensenyament ben fet rebutja l'excés de novetats. Precisament el moderador del debat que va seguir a la ponència de René Thom, en Josep Pla, va esmentar unes paraules de Lagrange que als científics (i als no científics també) convindria tenir presents (no parlo pas de seguir-los al peu de la lletra): «no dir res sobre el que estàs estudiant o investigant fins que estiguis en condicions d'explicar-ho al primer que trobis pel carrer».

els motius capdavanters pels quals es celebrà el Simposi Ciència i Cultura a Figueres foren, d'una banda, intentar una aproximació del món científic al món cultural (massa sovint allunyats), i d'altra banda, un aclariment de conceptes profunds, entre els mateixos científics, mitjançant un debat sobre l'Univers i l'Existència de l'home que la Ciència permet d'enfocar d'una forma molt especial.

La Ciència té per objecte la recerca del màxim coneixement possible de l'Univers amb la formulació racional de models teòrics de la realitat. Interrogants com *d'on venim?, on anem?* han estat permanentment escritats per l'intel·lecte humà, i el que la Ciència s'atreveix a qüestionar seriosament és si aquesta «permanència-evolució» de l'home en l'univers és lliure o està determinada a priori.

La resposta que dona la Ciència a aquesta qüestió i a conceptes que hi estan directament relacionats (l'Atzar, el Temps, la Llibertat), ha anat evolucionant i s'ha mantingut sempre un principi constant de lluitar contra el desconegut (o aleatori) en funció del progrés del coneixement. És en aquest sentit que la qüestió bàsica del debat giravolta entorn del fet d'admetre que les teories científiques poden abastar tota la Realitat (Determinisme: L'Atzar és producte de la nostra ignorància) o no poden abastar-la (Indeterminisme: L'Atzar és un dret intrínsec de la distorsió de la Realitat que descriuen les nostres teories, però no de la Realitat per si mateixa). Quant al concepte de Llibertat, la Ciència li dona una interpretació racional, però és un tema complex, que pertany molt al camp de la Psicologia, i uns la troben en el Determinisme (l'ordre els dona una pau interior com a Einstein) i d'altres en l'Indeterminisme del futur.

El debat fou eminentment científic, amb participació de representants de reconeguda vàlua en diverses branques de la Ciència que defensen les diferents posicions, totes molt estàndars, i el que s'ha pretès, més que res, ha estat convèncer de la transcendència de la qüestió plantejada, i en tot cas col·locar les bases per a una possible aparició del fenomen «Eureka» (o una nova llum de coneixement).

Per als Deterministes, la Ciència esborra l'Atzar. La Física clàssica de Newton i Maxwell (i generalitzacions) introdueix el concepte de «punt material» i domina el factor Temps fins a fer-lo irrelevant. Tot pot estar determinat pels sistemes d'equacions diferencials, cosa que dona una reversibilitat al sistema. Així, el Temps no té direcció (és una il·lusió), i el passat i el futur vénen determinats, sempre i quan coneguem les condicions inicials del present. Aquestes Lleis ens ofereixen una visió de la Natura amb elegància i claredat.

Per als Indeterministes, aquests esquemes de la Física clàssica no són correctes. No ac-

cepten que la Ciència tingui un estricte coneixement de l'Univers quant ignora la irreversibilitat dels processos vius. (Aquesta dicotomia que presenten les Lleis de la Natura, col·loca l'home en una posició solitària en l'Univers). Tampoc no accepten que es pugui arribar a tenir una informació infinita de les condicions inicials d'un sistema (qüestionable, fins i tot, des del punt de mira mateix de la Física clàssica), car no donen validesa a l'abstracció que es fa per passar d'una informació tan gran com es vulgui, a infinita. Amb una informació, tan gran com es vulgui, amb una marge d'error tan petit com sigui possible, es demostra que el sistema evoluciona indeterminadament.

Aleshores, el que fa la Ciència Indeterminista és modificar esquemes, renunciant voluntàriament a una gran quantitat d'informació preestablerta. En un primer pas fa un tractament determinista de l'Atzar (amb la Mecànica Estadística i la Mecànica Quàntica), i segonament, dona un poder de col·laboració real o l'Atzar (a la Termodinàmica i Teoria de catàstrofes).

Tant la Mecànica Estadística com la Mecànica Quàntica introdueixen el concepte de «probabilitat» relacionat amb el concepte de desinformació del sistema. El tractament matemàtic de l'evolució de la desinformació és funció del Temps, i, per tant, aquesta està determinada. El sistema continua essent en certa manera reversible.

La visió quàntica, fonamentada en el Principi d'incertesa de Heisenberg, ha estat refermada per experiments reals, enfront de les prediccions de la Física clàssica, i està oposada a una doctrina que preveu una Realitat independent de la ment. (En aquest punt hi ha qui afirma que és per això que l'Atzar no representa un concepte científic).

Això no explica la irreversibilitat dels éssers vius. La ciència continua lluitant, sobretot ara que el futur de l'home és impredecible pel pas ineluctable del Temps que motiva les nostres angonies.

És la Termodinàmica (i paral·lelament la Teoria de la Informació de Shannon, formalment equivalent) qui tracta el Temps, i ens ofereix el concepte d'Entropia, relacionat amb ell i amb la idea d'ordre i d'organització. La interpretació microestadística d'Entropia indica el nombre de configuracions compatibles en l'estat d'equilibri. (La disminució de configuracions, o d'Entropia, fa que l'ordre creixi). D'altra banda, el 2on. Principi de la Termodinàmica, per a sistemes aïllats, estableix una diferència entre fenòmens reversibles i irreversibles. Únicament els fenòmens irreversibles creen Entropia. Si l'Entropia creix constantment amb el Temps, això marca un sentit a l'evolució del món físic, i així, un sistema aïllat no passaria pas mai dues vegades

Pere Barat

pel mateix estat. Aquesta asimetria en els fenòmens naturals correspon a la distinció psicològica entre passat i futur, i, per aquesta raó, es diu que l'Entropia és «la fletxa indicadora del curs del Temps».

La Termodinàmica, en l'aproximació de que el sistema no es separi massa de l'estat d'equilibri (—linealitat—), informa, encara que llunyanament, de com evolucionen els sers vius i l'Univers. No serà fins el tractament no lineal de processos irreversibles que ens acostarem al concepte d'ordre i autoorganització.

La vida, que en essència és organització, apareix com un rept de l'Entropia, i, en aquesta primera aproximació, mitjançant l'ús d'un principi variacional es defineix com un sistema obert, que no viola el 2on. Principi de la Termodinàmica, i que, a més a més, es troba en un estat estacionari estable (edat madura de l'home) compatible amb els lligams de l'ambient, i produint Entropia a un ritme mínim.

Margalef introdueix la desinformació entròpica de Shannon als ecosistemes i l'anomenada Diversitat. Fa ús, també, d'un principi de maximització condicionat, per mesurar la complexitat agafada pel conjunt de les espècies, i obté lleis d'evolució bastant bones. Reconeix, però, que l'Atzar intervé en el procés de maximització, com a conseqüència de les nostres limitacions. La Selecció Natural, així descrita, implica l'existència teòrica d'adaptació, i, fins i tot, aventura la hipòtesi de procés de decisió per a sistemes més complexos.

Amb la T.N.L.P.I. (Termodinàmica o Lineal de Processos Irreversibles, d'Ilya Prigogine) i la T.C. (Teoria de Catàstrofes, de René Thom), es dona un altre pas en la lluita contra l'Atzar. Són dues teories d'àmbits diferents, que tenen molt en comú, però que estan oposades quant a la qualitat de l'Atzar que hi intervé.

La T.N.L.P.I. estudia processos (en principi químic-físics) lluny de l'estat d'equilibri, i descobreix l'existència d'uns esquemes d'estructuració dels sistemes que suposen una *Rebel·lió* contra els lligams exteriors, enfront de l'adaptació de Boltzmann. Són les anomenades «estructures dissipatives» que possibiliten l'aparició de les noves estructures indeterminades (ja no condicionades) quan el sistema franqueja un punt de bifurcació.

La T.C. és una teoria matemàtica complexa, fonamentada en complicats teoremes de la geometria de moltes dimensions, de caràcter classificatiu de processos, en els quals una variació continuada de forces produeix inestabilitats.

Ambdues teories analitzen l'esquema de «punts crítics» d'una estructura de bifurcacions. Als voltants de la bifurcació, l'Atzar hi intervé, i el Determinisme en el trajecte entre elles. (Les fluctuacions són les que determinen l'e-

volució del sistema). Hi ha una determinació en l'estat futur del sistema, igual que en Quàntica, que possibilita, en teoria, una multiplicat de futurs, sempre restringida pel Principi Antròpic que indica que només tindran existència aquells Universos que desenvolupin éssers capaços d'explicar la seva existència.

En aquest nou coneixement, on l'atzar i el determinisme es complementen, torna a sorgir la qüestió inicial sobre el concepte d'atzar. Per a Prigogine, una estadística de les fluctuacions pot informar de l'esquema de les bifurcacions, i Thom creu que l'estadística de les fluctuacions ha de venir fixada per un esquema determinista, desconegut però operant. Al capdavant això vol dir que, mentre per a Prigogine l'atzar té un poder específic propi, per a Thom només es tracta de treballar amb ell amb esquemes deterministes vàlids a escala local, els quals s'extenen forçant la imaginació. La qüestió no està resolta.

En aquest marc teòric desapareix la dicotomia del temps, i l'home es retroba en l'Univers sota les mateixes lleis que li donen la possibilitat de llibertat de decisió i elecció. Aquestes consideracions tenen nombroses aplicacions. En Cosmologia, la Termodinàmica de l'equilibri conclou que l'Univers està o tendeix a l'equilibri, pel temps tan gran que té d'existència. (Pius XII veu en aquesta tendència o «mort tèrmica de l'Univers» l'evidència eloqüent de l'existència d'un ésser necessari). Això és fals, donada la nostra presència i activitat. La Teoria General de la Relativitat aporta ja una resposta amb el seu estudi del Camp Gravatori Universal, que és funció del temps, però ara amb la Teoria de Fluctuacions corroborarem un Univers obert a innovacions. Es pot argumentar que, suposant un equilibri, la zona que està sota la nostra influència sofreix una important fluctuació, i no és casualitat que hi siguem per observar-la, car la fluctuació és el condicionament de la nostra existència.

En incorporar noves estructures de temps, la Ciència engrandeix el seu camp d'acció, però es fa més complexa, perd transparència i descriu un món menys segur, on regna la incertesa.

El conjunt d'opinions presentades formen un incitant tema de meditació, atès el nostre desig de coneixement. Aquesta reflexió pot moure'ns a aprofundir més en la definició dels problemes, i, a la vegada, permetrà que romanguem, en el nostre coneixement, un lloc per al dubte i la recerca de la veritat per altres camins. D'aquesta manera, el coneixement científic no és incompatible amb cap creença ni postura davant la vida, de manera que s'evidència la seva universalitat com a bé per a l'home.

Pot ésser que existeixi una forma de Realitat més subtil, i, potser, aquesta recerca de nous conceptes és el que dona unitat a la Cultura dels nostres dies.

Un nou llibre de Josep Valls/Miquel Plana.— ...*I un déu farà que ho recordis* és el títol del darrer llibre de Josep Valls, editat per Miquel Plana dins la seva col·lecció de bibliòfil *El Tòrtul i les Lletres*. Com es recordarà, en aquesta sèrie ja han publicat, sempre sota la batuta gràfica de Miquel Plana, els escriptors (i artistes gràfics) Salvador Espriu (Beulas), Narcís Comadira (Enric Marqués), Montserrat Vayreda (Lluís Vayreda), Mª Àngels Anglada (J. Bech de Careda) i Modest Prats (Narcís Comadira), entre altres. En aquesta ocasió, l'artista convidat per acompanyar el text de Josep Valls ha estat Joan Josep Tharrats. A més del seu aiguafort, que fa de frontispici del llibre, aquest està generosament il·lustrat a la trepa amb tintes de color per Miquel Plana, amb la col·laboració de Magda Plana.

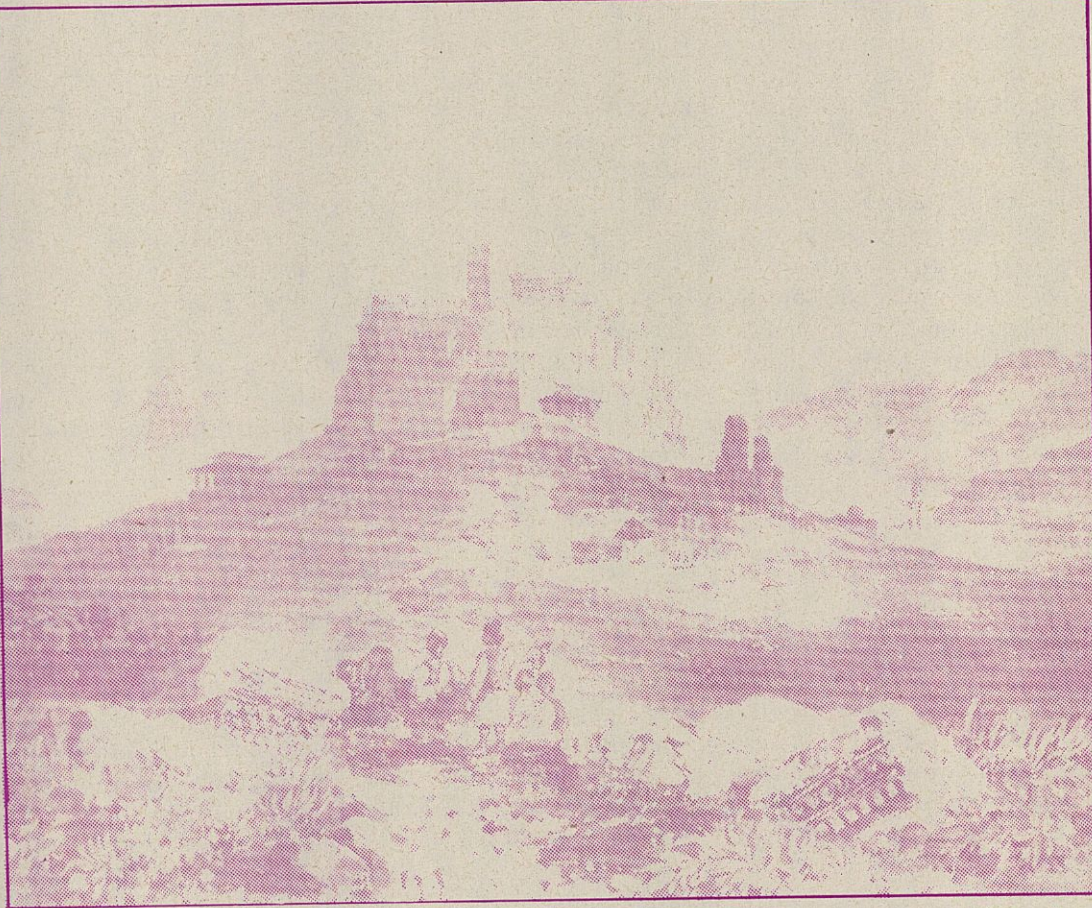
...*I un déu farà que ho recordis* és una reflexió poètica entorn la Mediterrània i el seu *topoi* primordial, Grècia, considerats com l'arrel cultural més determinant de

quantos patim/fruim. «Camí de Grècia, al bell mig de la Mediterrània —diu Joan Carreras en el relaxat exordi que obre el llibre—. Josep Valls retroba l'esperit d'Ulises. Podia haver evocat els treballs d'Heraclí, a manera verdagueriana, o algun episodi dels argonautes en connexió amb Espriu. No ho fa. Se sent colpit, literàriament, per aquell heroi que parla un *idioma punyent i vigorós com un entrexoc de podres fogueres*, afortunada metàfora que assenyala el punt d'entroncament entre Grècia i Catalunya». La qual cosa ratifica l'autor de manera exemplar amb el breu text que tanca el llibre: «El 6 de novembre de 1984 —escriu Josep Valls—, vaig veure per primera vegada el Parthenon. Eren les onze i deu d'un matí clar com un vinet blanc. Des del començament del carrer Eolou, allà al fons de tot, sobre un turó finament calitjós, em semblà una joguina trencada... En aquell moment vaig sentir que mai més no podria prescindir de Grècia».

Som avui aquí reunits, en el més noble dels nostres salons, per a presentar públicament un llibre, ritual sovint gratuït amb el qual els nostres estatuts són particularment severos, com tots sabem, però que avui trobem justificat en tractar-se d'una peça de bibliòfil l'interès de la qual ultrapassa el gremi inevitablement minoritari dels col·leccionistes d'aquests tresors de paper. Seria, crec, una injustícia que no ens podem permetre impunement passar per alt aquest esdeveniment i no dir-ne alguna cosa de les seves qualitats; i no pas per passar la mà pel llom als afortunats destinataris dels 175 exemplars de l'edició, als qui d'aquí estant només podem fer que felicitar i desitjar que siguin tan bons lectors com inversors, sinó per a ajudar a difondre aquest llibre una mica més enllà de l'àmbit hermètic de la secta dels bibliòfils. Confio que ells sabran perdonar-me aquesta petita indiscreció.

Estem aquí deia, o volia dir, per a presentar en societat el darrer llibre de Josep Valls: o, si voleu, per a donar a conèixer l'última (?) obra de Miquel Plana. Aquesta ambigüitat aspira a no ser gratuïta, ni tampoc no preten escalfar el cap de ningú, però en casos com aquest fa de difícil dir qui és l'autor d'un objecte cultural de sexe indeterminat com el que tinc a les mans, si Josep Valls o Miquel Plana, a no ser que acceptem la discreta i enraonada solució de que tots dos ho són. Amb una condició però: que no caiguem en el parany de dir que tots dos ho són a parts iguals, fórmula mesquina que em fa pensar en velles històries d'amors i masovers o de lladres i *serenos*, sinó que tots dos ho són al cent per cent dels seus recursos, com en les belles històries d'amor. Perquè si hem de ser clars, estimat auditori, haurem de reconèixer que un objecte com aquest, al que per pura mandra anomenem llibre, no pot ser altra cosa que el fruit de la còpula feliç entre editor i autor, entre arts gràfiques i literatura, estimulants espectacle per desgràcia no massa freqüent entre nosaltres. (...)

De Miquel Plana, l'home orquestra de les arts gràfiques catalanes, ja s'ha dit quasi tot, i no voldria fatigar l'auditori amb elogis a la seva aclaparadora ciència i paciència

Vista de l'Acropolis (1820), de William Page.

Efkaristó (*)

Arnau Ambatlle

gràfiques ja cantades arreu del país (i més enllà) amb solfa sovint gregoriana, com no podia ser altrament, en ser Miquel Plana un d'aquests estranys editors que encara conserva una relació sacramental amb les tintes i el paper. Però sí que podem dir, pensant sobretot en tots aquells que no tindran la sort de veure/tocar/llegir aquest llibre, que el jove mestre olotí n'ha tornat a fer una de les seves amb aquest nou volum de la seva col·lecció *El Tòrtul i les Lletres*. Davant d'aquest llibre, davant l'harmonia de colors, textures i paraules aconseguida amb perfecció un xic inquietant, un lector de raça i educat es sent a la fi recompensat de tantes hores perdudes buscant el grial de la bona literatura servida al seu punt, de la bibliofília que ultrapassa la taxidèrmia literària; es sent feliç, en una paraula, i fins i tot corre el risc d'arribar a sentir també una pietat desconeguda, quasi beatífica, vers l'escandalosa ignorància de l'art/ofici de l'edició que molts dels nostres editors, públics i privats, exhibeixen de manera sovint provocativa. Davant d'aquesta oberta conspiració editorial àgrafa que patim, un llibre com el que avui presentem és un raig d'esperança que ens convida a

somiar que algun dia, si hem de creure que encara tenim futur, serà del tot inevitable que bona part de la nostra ramada editorial vagi en pelegrinació o a pasturar en el silenciós taller olotí de Miquel Plana; i no com aquell que va a Lourdes o a Disneylàndia, és clar, sinó per aprendre'n alguna cosa; per aprendre a fer llibres, en una paraula. (...)

També hem de dir alguna cosa de Josep Valls i Grau, l'altre heroi de la jornada. Aquells que hem anat seguint d'aprop el seu caminar ascendent i reposat pels camins de bosc de la literatura catalana, llegint atentament els seus llibres i altres proses més portàtils, sabíem de bon principi que estàvem davant d'un lector omnívor sense problemes de païdor, d'un escriptor de raça i grafoman disciplinat especialment dotat per a l'observació microscòpica de la realitat, de la vida. I així ens ho demostrà quan, ara fa uns anys, acostant la ploma i la lupa a la seva realitat més domèstica, sorprengué tots plegats, i molt especialment tots aquells que encara no l'han païda, amb aquella crònica faústica, carregada d'humor i discreció, dels darrers i difícils

anys del mestre Josep Pla, llibre (1) avui pràcticament introbable per la qual cosa demanem des d'aquesta tribuna una segona edició que, posats a dir, ens agrada que fos més aviat augmentada que corregida.

Ja sabíem tot això quan, ara fa uns mesos, Josep Valls aconseguí publicar *Estimats germans*, el seu segon llibre (2), i en ell descobríem el narrador fet i madur que ja sembla estar al cap del carrer de que la literatura, al capdavant, no és altra cosa que un exercici ben cronometrat de memòria, música i arquitectura aplicades al llenguatge; descobríem el narrador i, també, descobríem un estil ja sedimentat, una manera de contar amb el «parlar succulent, court et serré» que el Senyor de Montaigne proposava com a model. Semblava que ho

sabíem quasi tot, de l'escriptor Josep Valls, però ara, amb aquesta crònica breu i telescòpica alhora d'un viatge relaxant per la Mediterrània tot seguint les petjades dels herois homèrics, el nostre autor ens ha tornat a sorprendre, la qual cosa li agraïm, en demostrar-nos quelcom que alguns dels seus lectors no sabíem, però sí que sospitàvem: la seva aptitud per al llenguatge poètic, per a la poesia, per a la paraula viva i lliure de paràsits. (...) Potser és del tot innecessari recordar aquí que arribar a la poesia, experiència última del llenguatge, veïnt de la narrativa és tot un certificat de garantia per a qualsevol lector que ja n'estigui una mica tip de la pirotècnia verbal, dels excessos nominalistes, de tota aquesta *tropa* presonera de la intuïció o esclava de qualsevol preceptiva que escriu versos.

El que Josep Valls ha fet és una altra cosa, òbviament. No ha escrit versos, sinó prosa, una prosa depurada i reeixida després de mirar acuradament la mediterrània, l'arrel de les nostres arrels, amb la lupa dels sentiments i el telescopi de la reflexió, una mica com Diderot recomanava als seus amics de l'Enciclopèdia que escriguessin els seus articles. El resultat era potser inevitable, i aquí tenim aquesta excel·lent prosa poètica que demana (i suporta) ser llegida en veu alta, la qual cosa farà ara el nostre Lector Ben Gabirol mentre nosaltres bebem en silenci un vinet que els monjos d'Athos ens han fet arribar, i abans de que passen endavant i comentem una mica quina és la Mediterrània que Josep Valls porta amagada al pit.

Efkaristó (...)

(*) Resum del parlament pronunciat per Arnau Ambatlle, el proppassat 31 de novembre, en el Saló 33 del Centre de Teosofia Aplicada de Portbou, amb motiu de la presentació pública del llibre de Josep Valls/Miquel Plana ...*I un déu farà que ho recordis*. En fer-ne la transcripció, hem mirat de respectar al màxim l'oralitat del text.

- (1) L'autor es refereix a *José Pla, inédit*. Josep Valls. Galba. Barna. 1982.
- (2) *Estimats germans*. Josep Valls. Edicions del Pèl. Salt. 1985.

Llibreter

alemany

Pujada del Castell, 43

FIGUERES

«Les sandàlies d'escuma», última novel·la de Mª Àngels Anglada

Viatge literari a la Grècia hel·lenística

La primera vegada ens vam trobar a tocar del bosc sagrat d'Àrtemis, i ens acontentàrem bescant besos més dolços que la mel. Però aviat vàrem arribar més enllà. Què us haig de dir? Vaig comprendre com n'estava d'encertat el poeta, quan escrivia «més dolça que l'arc iris després d'una tempesta per al navegant, és la nit, quan una sola flassada cobreix els dos amants». I ell no venia pas només per cedir a la meua il·lusió; també s'havia fixat en mi, va a dir a Bombica, i si ella no l'hagués anat a veure —afegí, regalant-li una poma per a mi— hauria fet per manera de fer-se'm trobadís, perquè no em podia oblidar.

Gravats a la poma, de mal llegir, hi havia aquests versos, «*Jo sóc una poma; aquell qui te l'envia, és algú que t'estima. Cedeix al seu desig, Glauc: tu i jo un dia envellirem.*»

L'Amor havia estat benigne amb nosaltres, atiant una flama corresposta; això em feia feliç.

La primera nit que va entrar silenciosament a la meua cambra, però, tota jo tremolava, tenia por d'encendre la llàntia per si algú podia veure'n el resplandor. Vam encendre només la llàntia petita. Recordo la cambra, doncs, no pas a la llum clara del dia, sinó a la claror incerta d'aquell petit llum que pobla d'ombres les pintures tan belles de les

parets i sembla que faci oscil·lar amb les seves ombres movibles les sanefes de fulles i de flors.

Part de fora, el vespre era silenciós, tan sols amb la cançó dels grills, tan bonica. La quietud de la casa em volta i em fa companyia. L'olor del jardí s'encén en la nit humida i entra fins a la cambra com un cercle olorós que acompanyés Leukoion: i en tinc prou amb el resplandor de la llàntia menuda per veure les formes del seu cos, tan belles, sota la túnica que trigà un xic a treure's, i per gaudir-ne mirant la corona de fulles de murtra que s'ha post per a mi damunt d'aquells rínxols daurats, d'un ros tan clar, que em va plaure de teixir i desteixir amb les mans frissoses. Els seus besos eren suaus al començament, els seus braços i les seves mans, a poc a poc, em resseguien i m'acompanyaven, fins que ens encengué un mateix desig, el desig que em negà en el mar del seu cos. Vingueren d'altres nits, més ardents i felices que la primera, perquè la incertesa i l'ombra del dolor ja s'havien fos amb l'escalf de les abraçades. Sovint gaudia fins a l'alba del meu Leukoion d'or, sense cap perill que ningú no ens descobrís. Acostumàvem a jeure junts els vespres que l'oncle anava a algun convit, refiats que ningú més no ens descobriria, com després diré. Bombica era la nostra callada confident, tan silenciosa com la petita llàntia

que vetllava vora el llit desfet.

Sempre més m'he recordat de Leukoion, de la inaferrable bellesa i plenitud del seu cos, com una planta turgent quan arriba l'estació de les flors. La memòria que em va deixar no serà ofegada pel lotus de l'oblit; el record d'unes quantes nits ha travessat, intacte, la colla d'anys que me'n separen, fins al moment d'ara, quan tinc els cabells blancs com els espinacals, i moltes arrugues, fondes com un congost, em travessen el front. I, tot i això només el vaig fruir nits escadusseres, per l'espai d'una mesada. El fat l'allunyà de mi; o, més aviat, la pobresa de la seva casa i dels seus, que el va dur a allistar-se a l'exèrcit del rei d'Egipte, que tenia fama de generós amb els seus soldats. No me'n va dir res abans, no em va preparar, no em va avisar del seu projecte. D'una nit per l'altra el vaig perdre, tresor engolit per la fosca i mai més tornat a les meves mans.

El seu pas pel meu cos, doncs, una estrella errant que cau en el cel d'estiu, la més brillant, la més bella, però ja distant i freda. Mai més no en vaig saber res, ni tan sols on lluità, si morí a la batalla, com la flor del jacint tallada abans d'hora, o bé si es mullerà i engendrà fills en altres ribes. Bombica només arribà a saber, de llavis del seu amic, allò que he dit més amunt, que havia partit de l'illa cap a Alexandria; i em dugué de

part seva una ampolleta de perfum. La fiala estava embolicada amb un paper on es llegia aquest epigrama, que per cert jo ja coneixia:

«*La pobresa i l'amor són els meus dos mals; l'un el comportaria sense esforç, però no puc soportar més la flama d'Afrodita.*»

Dintre l'ampolleta hi havia essència de roses: flaire que s'evapora, vidre translúcid que es trenca, així volia el seu record.

No entenc encara com no vaig emmalaltir de frisança i de tristesa, els dies que van venir després. Ho atribueixo a la meua joventut i al voler dels déus. Les primeres nits vaig esperar-lo en va, banyada i perfumada, i m'estava desperta al llit fins que sentia començar les cançons davant la porta d'una noia o d'una cortesana en una casa no massa allunyada; les cantaven, amb l'esbojarrada alegria del vi, colles de nois que venien d'algun convit. Aleshores sabia que ja era massa tard, que Leukoion no vindria, que l'amor no vindria al port del meu cos. La son em rendia, perquè era tan jove i sempre he estat dormidora de mena; i així un vespre i un altre; fins que Bombica, veient el meu desfici, tornà cap al gimnasi i esperà que en sortís l'amic més gran, que li va dir la veritat: el meu amant era ja lluny de l'illa. Lluny de Cos, on jo havia anat a viure.

Les sandàlies d'escuma és el títol de la nova novel·la de **Maria Àngels Anglada** que aquests dies es posarà a la venda en quioscos i llibreries. La novel·la, ambientada en la Grècia hel·lenística del segle III a.C., suposa una nova incursió de l'autora pels camins de la narrativa després de **Les closes**, **No em dic Laura i Viola d'amore**.

A tall d'avanç editorial, i per gentilesa d'Editorial Destino, publiquem aquí un fragment de **Les sandàlies d'escuma** situat a Cos, petita illa de les Espòrades meridionals molt pròxima a les costes de l'actual Turquia, i lloc famós a l'Antiguitat pels seus jardins perfumats i la bellesa de llurs dones.

Les sandàlies d'escuma serà presentat públicament en el Casino Menestral figuerenc el proper dia 13 per **Joan Ferrerós i Jordi Pla**.

Il·lustració de Carme Sanglas

Baixar a Barcelona és una expressió corrent entre els habitants de la Catalunya vella, dels de la regió litoral de Girona i dels de les regions de muntanya. Baixar a Barcelona, en tot cas, té matisos ben diferents en unes terres o altres. Josep Pla escrivia a la seva jove amiga suïssa, amor impossible, des de Palafrugell, Barcelona o Madrid, indistintament. «Un amor de Josep Pla a Canadell», el llibre que comentava fa uns dies, ens presenta un diàleg sentimental i de veritable literatura vital entre una noia culte de Zurich i un periodista empordanès ja madur i rodamón, fill i nét de menestrals i pagesos.

Aquests dies he llegit un altre llibre que és l'altra cara de la moneda d'una mateixa Catalunya recent. Maria Barbal ha retratat a «Pedra de tartera» (1) la vida d'una dona del Pirineu, que no solament no ha rodat món ni s'escrivi amb cap periodista suís, sinó que ni tan sols ha estat mai a Barcelona. Hi baixarà ja gran, quan el seu fill petit hi llogui una porteria. Catalunya és un microcos-

Baixar a Barcelona

Jaume Guillamet

rera l'afirmació satisfeta dels catalans d'ara hi ha una realitat històrica del país, que arriba fins abans d'ahir, una realitat de contrast no solament geogràfic, sinó també de formes de vida, d'horitzons personals i col·lectius.

La lectura consecutiva dels dos llibres esmentats m'ha ofert una expressió literària preciosa. No cal insistir en la referència a Pla, ni al llibre ja comentat ni a la figura humana que representa, fill d'una de les comarques de sempre més europees i obertes, el camí de pas de totes les civilitzacions. El llibre de Maria Barbal, una professora de català que va baixar a Barcelona com tants altres catalans de ponent i de la muntanya, és un llibre que ha fet meravellar ja alguns crítics.

«Pedra de tartera» té allò tan sorprenent d'algunes «operes

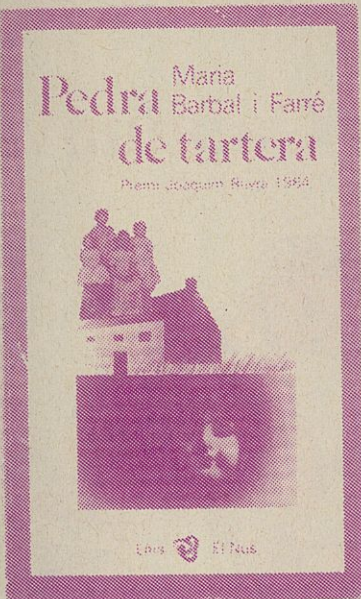
primas», un nivell singular de perfecció, una perfecció basada en la simplicitat ajustada i precisa. La protagonista explica la seva vida i els seus sentiments amb les paraules justes, sense recrear-se amb més detalls dels imprescindibles. La novel·la és la vida mateixa sense cap artifici i sí, en canvi, una notable recreació del llenguatge pirinenc.

En quasi mig segle, gairebé res no canvia en la vida d'aquell poble de muntanya, només la guerra que hi arriba com una ressaca tràgica. Però aquella Barcelona llunyana on s'havia sabut un dia que hi hagué l'Exposició, i d'on venien els estius uns parents que tot ho trobaven bo, aquella ciutat llunyana es va acostant i va xuclant cap a la terra baixa. El fill ja es casarà a Balaguer i quan la nora estigui malalta caldrà cercar una porte-

ria per estar a la vora dels metges. La dona de muntanya enyorarà la casa gran, el prat on dallaven l'herba, el paisatge de tota la vida i es doldrà d'aquesta Barcelona que és com una casa on les finestres miren cap a dins. Se sentirà pedra de tartera, que no es mou mai per si mateixa, sinó quan és arrossegada.

És una història massa recent com per creure que el microcosmos català ha superat aquests contrastos i desequilibris. En tot cas són contrastos superats per la via de la desertització primer i de la recuperació turística després. No és que hi hagi dos Catalunyaes ben diferents, sinó que la interior ja ha esdevingut el passeig de l'altra, una reserva de recursos naturals, de la que han baixat rodolant cap a Barcelona moltes pedres de tartera.

(1) «Pedra de tartera». Maria Barbal i Farré. Laia. Bama. 1985. Premi Joaquim Ruyra 1984.

mos. Allò que ens enorgullim sovint de la varietat de paisatges i climes del país, que podem gaudir passant-los en quatre hores per autopista o amb no gaire més per carretera. Da-

Contra poetas

Antoni-Joan Pons

Al començament era la paraula, i la paraula era Déu, i la paraula estava en Déu. Després vingueren els poetes, i formaren tot un Olimp, i es creieren Déu; però sortosament han trobat el seu càstig, el més cruel que es pugui imaginar: ésser ignorats pels lectors.

John D. Midleday

Fa uns mesos algú que tenia un cert compromís amb mi em regalava un llibre. Un llibre molt ben editat, fins i tot il·lustrat, d'un autor relativament conegut i títol suficientment metafísic. No em podia equivocar, era un llibre de poesia. No sabia què t'havia de comprar, em digué. Jo, cavallerós, li ho vaig agrair, encara que hauria preferit una capsa de bombons o, fins i tot, un ram de flors, dos productes efímers —els bombons més que les flors, almenys a les meves mans.

A la meua biblioteca no hi havia entrat un llibre de poesia contemporània de feia quatre o cinc anys, i abans d'això els havia comprat per obligació, perquè s'havien de llegir a la facultat. Em van agafar uns certs problemes de consciència donat que, pel meu ofici, un mínim de coneixement sobre la poesia que es fa ara l'havia de tenir. Vaig anar a la biblioteca, però de seguida em vaig desanimar. N'hi havia tants: locals, menys locals, d'abast nacional i universal... Però, per sort, meua, els poetes d'ara són ja història: estan antologats. I vaig pensar: llegiràs l'antologia i així te'n faràs una idea.

Quan portava deu o quinze poemes llegits, vaig començar a pensar que no llegia català: no entenia res. Continuava llegint, i el meu estupor anava en augment, però ja podia treure les primeres conclusions: dominava ara el vers blanc, el sonet i el vers lliure. El vers blanc, que és el vers més difícil, el sonet, mal fet i el vers lliure, que té com a major mèrit i glòria acabar la línia quan al poeta li ve de gust; i si surt un vers de quaranta síl·labes, millor que millor. Resultat: pallisses impaïbles.

Vaig consultar el problema a un que fa versos —encara que no surt a les antologies— i em va dir que per entendre la poesia s'ha de tenir sensibilitat —atenció a la parauleta— dels poetes. Vaig buscar al diccionari la definició de poesia: *art d'expressar, de traduir en forma*

concreta, el contingut espiritual propi, mitjançant paraules disposades segons unes determinades lleis mètriques. I visca el misticisme, la metafísica i com no, visca la natura representada pels ametllers en flor. La poesia, com més obscura i incomprendible, millor. I aboca-hi sentiments a tort i a dret. Fa uns anys, els problemes de l'esperit s'explicaven al confessor; ara s'expliquen al psicoanalista, i els poetes ens els expliquen a tots, impudicament, sense sentit de la vergonya i el ridícul.

Catul deia:

*Odi i amor,
això és el que sento,
Em preguntes per què?
No ho sé, però em tortura.*

I ara, dos mil anys més tard, els poetes volen dir el mateix, però necessiten trenta o quaranta poemes per dir-ho, perquè ens han de posar en antecedents sobre el seu cas particular, tot disfressant-lo amb metafísica i cortinatges negres.

Gent de vint-i-dos anys porta dos o tres llibres impresos, es presenta a concursos —i a vegades els guanya. Gent que edita la seva obra completa, i que no ho fa, malauradament, com a acta de contricció i autocrítica: He pecat, em considero culpable i no ho tornaré a fer. No. Passats tres mesos ja apareix un nou poemari. És senzillament, una obra completa... per ara. Reincideixen, i ningú no se subleva.

Plató, a la República, expulsa els poetes del seu Estat ideal, però subversionen l'ordre moral. No sé què passava a Grècia en aquells temps però, què més voldrien els poetes d'ara, que revolucionar la societat! La seva incidència, siguem benèvolts, és gairebé nul·la.

De tota manera, mòmies venerades i jovenets imberbes continuen publicant-se la seva obra inacabable. Edicions limitades, de les quals es venen, a casa d'un llibreter amic, mitja dotzena d'exemplars. Els altres es regalen als soferts amics del poeta i, si no es té la precaució de dedicar-los personalment, aquests llibres poden començar a fer un viatge interminable de biblioteca en biblioteca i, fins i tot, arribar a la meua, on els donaré asil en un fàc. Quan sigui vell els comptaré tots i pensaré en les capsas de bombons que m'he perdut.

biblioteca

Mariners, pirates i corsaris catalans a l'època medieval

Anna Unali

Traducció de

Mª Antònia Oliver

La Magrana/Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona. Barna. 1985.

Una enamorada del mar com Anna Unali, investigadora d'història medieval a la universitat de Roma, és l'autora d'aquestes «pàgines que es fan llegir, agradables, seductores, la síntesi de les quals faria perdre, aquí, el sabor i el gust de la lectura; unes pàgines que augmenten la fascinació que ja es té pels pirates i els corsaris», segons Alberto Boscolo, autor del prefaci d'aquest llibre d'índex ben explícit: pirateria i cors, les embarcacions i el personal adscrit a les drassanes, els homes de la tripulació, l'alimentació a bord, les armes, la navegació, accions de cors i pirateria, botins i represàlies, tràfics lícits i il·lícits. Un apèndix documental i una extensa bibliografia sobre el tema són un complement de gran utilitat per a tots els seguidors del món de la pirateria.

De «miracle radiofònic i cultural» qualificà Octavi Saltor «L'Hora de Catalunya», programa pioner de la radiodifusió catalana de postguerra, escrit i dirigit per Emili Casademont a Ràdio Popular de Figueres a la segona meitat dels anys 60.

Als vint anys de l'efemérides, el seu protagonista recorda avui en aquestes pàgines aquella aventura periodística que gaudí d'una extraordinària audiència durant els seus sis anys d'emissió.

20 anys de ràdio en català

Tot recordant l'«Hora de Catalunya»

Emili Casademont i Comas

«Avui, primer dia de novembre, festivitat de Tots Sants, quan els arbres de la Devesa de la meua ciutat de Girona es vesteixen d'or tardoral, per tal de donar més solemnitat a les Fires i Festes de Sant Narcís, estrenem emissió.

«Figueres, tres de la tarda, cada dia i, naturalment, a aquesta mateixa hora, cavalcarà pels màgics camins de les ones i arribarà fins als vostres receptors, a fi d'oferir-vos el pa i la sal de les virtuts, els costums i les tradicions de l'Empordà i de totes les terres catalanes. Diàriament, per tant, tindrem una cita amb tots vosaltres, estimats oients. Una cita agradable i formosa. Això, almenys, és el que desitgem de tot cor. Evocarem noms il·lustres, fets històrics... i altres coses de la vida de Catalunya, del Rosselló, d'Andorra... De tota la geografia catalana. Parlarem del nostre santoral, de les nostres Mare de Déu trobades, com la del Mont, la dels Angels, la de Montserrat i la de Núria. La Verge de Núria, per cert, serà la patrona i advocada de la nostra emissió. Perquè fou Ella, precisament, la que un dia, del seu cambril estant, on escoltava voltada de soledats l'eterna cantúria del vent i les tempestats, va inspirar a aquest humil escriptor gironí (des d'ara una mica trasplantat al cor de l'Empordà), aquesta hora catalana, empordanesa i pirinenca, que avui per primer cop surt i escampa arreu de les nostres terres, com un missatge de pau, d'amor i d'amistat, l'antena de Ràdio Popular de Figueres...»

D aquesta manera, cars lectors, encetava jo «L'Hora de Catalunya» (tímidament i modestament llançada tot primer amb el títol de «Figueres, tres de la tarda»), que fou la primera emissió diària en llengua catalana (diumenges i festes inclosos), realitzada, després de l'any 39, a la Radiodifusió Espanyola. Aquest «miracle radiofònic i cultural», com més tard diria l'il·lustre acadèmic, escriptor i poeta barceloní, Octavi Saltor (e. p. r.), en

Josep Fontbernat i Emili Casademont, segons una caricatura dels anys 60.

«... En una cosa sí que s'ha destacat la ràdio local, com la premsa: el paper de pionera en l'ús del català, iniciat a Ràdio Popular de Figueres, que el dia 1 de novembre de 1965 va llançar a l'espai la primera edició d'un programa diari sobre temes de la tradició i el folklore catalans sota el títol de «L'Hora de Catalunya», escrit i realitzat per Emili Casademont i Comas. Ràdio Joventut d'Inca, Ràdio Manresa i d'altres en varen seguir l'exemple i avui la majoria té programes en català, que a les emissores de Barcelona no varen començar fins al 1968...»

(Jaume Guillaumet. «La Nova Premsa Catalana». Edicions 62. Barcelona. 1975)

comentar el fet a les columnes de la premsa, que causà autèntica sensació entre el poble (nombroses cartes m'arribaren ja de bon principi, procedents de totes les comarques gironines, del veí Rosselló i àdhuc d'algunes poblacions barcelonines i de les Illes Balears), es va obrar el primer de novembre del 1965. És a dir, ara fa justament vint anys. Sembla que era ahir. I és que el temps passa allò que se'n diu volant...

Sacrificis, satisfaccions... i un guió guardonat

L'èxit inicial de «L'Hora de Catalunya» em va espantar un xic. Ho confesso. L'acollida que el programa va tenir (a més de les lletres que rebia per correu, tothom em venia a veure), m'obligà a fer un gran esforç, per tal que ningú no se sentís defraudat. Era conscient de l'enormè responsabilitat que havia contret. I, per aquesta poderosa raó, la tasca de preparar i escriure els meus articles o guions se'm feia llarga, feixuga... Difícil, a voltes. Però jo, amb amor i entusiasme (l'entusiasme propi d'una persona de trenta anys d'edat), procurava sempre fer

les coses d'allò més bé. Els sacrificis solien ser importants. Moltes nits en blanc, consultant llibres i més llibres, papers i més papers... Moltíssimes hores, davant la màquina d'escriure, rumiant una frase, un mot... i omplint folis i més folis. Molts cigarrets cremats, tot cercant en el fum del tabac la inspiració... Tot això, però, restava sempre superat, en rebre les mostres de satisfacció i d'agraïment d'aquelles persones (gent petita i gent gran), que escoltaven la meua veu a través de les ones...

Poques setmanes tenia de vida «L'Hora de Catalunya» (encara no havia canviat de denominació el «Figueres, tres de la tarda»), que els del Casino Menestral Figuerenc em vingueren a trobar i em proposaren de realitzar com una mena d'emissió extraordinària, «cara al públic», un diumenge, al matí, dedicada a Pep Ventura. Es tractava d'organitzar una vetllada, per tal de recaptar diners per al monument que la capital de l'Alt Empordà volia erigir al «pare de la sardana», monument que més tard esdevindria una bella realitat. No m'hi podia pas negar.

Més feina al meu damunt...! L'emissió especial, després d'alguns ajornaments, se celebrà el dia 6 de març del 1966. Hi col·laborà la cobla «Montgrins», que interpretà les obres més selectes i representatives de l'«avi Pep». Jo, per la meua part, vaig llegir un grapat de papers (escrits per mi, com cal suposar) al començament, entre sardana de concert i sardana de concert i al final. I aquell guió, precisament —que reconec que no era pas un model de perfecció en cap sentit—, va ser guardonat per l'Obra del Ballet Popular, de Barcelona, amb motiu del Dia Universal de la Sardana, celebrat unes setmanes després...

Vaig agrair l'honor. Un alt honor que rebia el primer programa radiofònic català diari de la postguerra. Un programa que, de lluny, a molts els feia recordar aquell llegendari «Fet del dia», de Joan Alavedra, que sortia als anys 30 de les antenes de Ràdio Barcelona i que tant d'èxit arribà a assolir...

Oients a Amèrica del Sud... i un llibre

«L'Hora de Catalunya» anà endavant. Tenia una durada de

prop de quinze minuts, car l'acabament de la «crònica», més o menys llarga i poètica, mai no hi mancava una sardana o peça musical adient. La Ràdio de les Valls d'Andorra, a través de llurs potentíssimes antenes del Port d'Envalira, la donà a conèixer arreu del món. Josep Fontbernat, el creador del cèlebre «Glossari andorrà» (emissió catalana també diària, però feta fora de l'Estat espanyol), i jo establírem com una mena d'intercanvi de guions. I això, unit a la circumstància que «Tele/Estel» i «Serra d'Or» parlessin a les seves pàgines del meu programa, féu que m'arribessin cartes d'Amèrica del Sud... «L'Hora de Catalunya» comptava amb oients a l'altre costat de l'Atlàntic! Sorprenentment (almenys, per a mi), l'«hora catalana, empordanesa i pirinenca de Ràdio Popular de Figueres» tenia un gran ressò internacional...!

Tothom em demanava —els qui no podien escoltar-me, sobretot— còpies dels textos de «L'Hora de Catalunya». I així fou com nasqué la idea d'editar un llibre-recull dels dos primers anys de vida de l'emissió, en ocasió del seu segon aniversari. Una idea que aviat va madurar i es posà en pràctica. Montserrat Vayreda i Trullol, la il·lustre poetessa i escriptora, apadrinà el llibre, tot escrivint el seu pròleg. Joan Felip Vilà, el prestigiós artista-pintor figuerenc, que aleshores residia a Ceret i a París, s'encarregà de fer-li la portada. I per les Fires i Festes de la Santa Creu de l'any 68, «L'Hora de Catalunya» era presentada al públic, convertida en un treball d'impresament, a la Fira del Dibux i de la Pintura, al bell mig de la Rambla de Figueres, al costat dels dibuixants i dels pintors i de l'inoblidable poeta Carles Fages de Climent, que em feia la «competència», tot signant i venent algunes de llurs obres més famoses...

Més de cinc anys durà «L'Hora de Catalunya». Fins que morí. La primera emissió diària en parla catalana de la Radiodifusió Espanyola, feta després del 39, que assolí els seus millors èxits durant els anys 1965, 66, 67 i 68 —potser,

una mica també per allò de la «novetat»—, un dia desaparegué silenciosament. Els ocells («El cant dels ocells» era la seva sintonia) deixaren de cantar... No havia passat res. Havia passat, simplement, que, amb el temps, s'havia fet vella. La ràdio vol, exigeix, una renovació constant. I jo, un professional d'aquest mitjà de comunicació amb experiència (que avui en viu allunyat, tot comprovant sovint amb pena com ha estat malmès), ho sabia. Per això, quan vaig comprendre que l'hora del comiat havia arribat, no m'hi vaig pas pensar gaire...

Lloc d'honor a les Setmanes Catalanes de Berlín

«Tot repassant vells papers (escrivia jo al número extraordinari del diari "Los Sitios", dedicat a les Fires de Sant Narcís del 83, tot rememorant aquella meravellosa i irreplicable època), n'he trobat una colla de ben curiosos. Són articles que, als anys 60, Josep Fontbernat i jo havíem escrit per a la ràdio. Articles que pertanyen a les dues úniques emissions diàries (diumenges i festes inclosos), que aleshores es feien en català. La d'en Fontbernat era realitzada a la Ràdio de les Valls d'Andorra i la meua a Ràdio Popular de Figueres. Estic parlant del "Glossari andorrà" i de "L'Hora de Catalunya" (inicialment, "Figueres, tres de la tarda"), emissions fa temps desaparegudes, per bé que immortalitzades en sengles llibres editats el 1966 i el 1968, respectivament, amb els mateixos títols. El "Glossari andorrà", cal remarcar-ho, durà pràcticament fins al moment del trapàs del seu autor. Josep Fontbernat, músic i escriptor, que fou director general de Radiodifusió de la Generalitat, diputat al primer Parlament de Catalunya i conseller de la nostra màxima institució de govern a l'exili, morí a Andorra la Vella el 1977, a l'edat de 80 anys. I la seva despulla, com es recordarà, va ser traslladada ara fa un any a la població d'Anglès, d'on era filla la seva mare, tot coincidint amb la Diada Nacional de Catalunya, per tal de rebre definitiva i cristiana sepultura al panteó familiar. Per altra banda, convé ressaltar també que "L'Hora de Catalunya", mitjançant un exemplar del meu llibre, ocupà un lloc d'honor a les Setmanes Catalanes de Berlín, celebrades el 1978, per haver estat la primera emissió catalana diària de la ràdio espanyola, després de la guerra civil. »Entre ambdós programes,

sempre hi hagué una estreta i cordial relació, la qual es traduí en un interessantíssim intercanvi de guions. D'aquesta manera, mentre el mestre Fontbernat honorava amb la seva extraordinària col·laboració "L'Hora de Catalunya", jo, per la meua part, m'honorava col·laborant en el seu "Glossari andorrà". Era lògic que així fos, tractant-se de dues emissions germanes i,

a més a més — detall importantíssim—, fetes per dos gironins. Josep Fontbernat, que nasqué a Estanyol, a "quatre passes" de Girona, va fer el batxillerat a la ciutat del Ter i de l'Onyar, on vivien alguns dels seus parents (el metge Eliseu Jubert, per exemple) i la seva padrina, la «senyora Siseta». I jo, no caldria dir-ho, sóc fill de la mateixa Girona...»

Punt final

Malgrat el temps transcorregut des d'aquell ja llunyà 1 de novembre del 65, el record de «L'Hora de Catalunya» no s'ha pas esborrat del tot. Encara, a voltes —cosa que molt em complau—, trobo gent per aquests móns de Déu (gent de l'Empordà, del Gironès, de la Garrotxa, de la Selva, del Ripollès... i fins i tot dels més ama-

gats racons de casa nostra), que me'n parlen amb emoció, devoció i enyorança. I és que, com algú ha afirmat (crec que Eduard Puig i Vayreda, un dels primers alcaldes democràtics figuerencs), «L'Hora de Catalunya» havia arribat a ser, al llarg d'uns anys de la nostra recent i malaurada història, com una mena d'oasi enmig d'un gran desert...

Opinions a dojo

L'aparició del llibre-recull de «L'Hora de Catalunya» (Indústries Litogràfiques. Girona, 1968) féu que la premsa parlés a bastament de la primera emissió radiofònica diària en català, feta a casa nostra després del 39.

N'ofereim una petita mostra, encapçalada per un fragment de la notícia que donà el setmanari «Tele/Estel», de Barcelona, quan l'1 de novembre del 1967 «L'Hora de Catalunya» complí el seu segon aniversari:

«Aquest dimecres, «L'Hora de Catalunya» —l'emissió radiofònica que diàriament surt de les antenes de Ràdio Popular de Figueres i l'única emissió en llengua catalana que es fa al nostre país— ha complert dos anys de vida. Té cura de «L'Hora de Catalunya», Emili Casademont i Comas, que procura donar-li la màxima varietat. Glossa les diades tradicionals catalanes, parla de les nostres figures d'avui i d'ahir, es refereix a la nostra història, a les nostres llegendes, a l'art català, etc. Diàriament, a les tres de la tarda, són milers els qui l'escolten, no solament gironins, sinó del Rosselló i tot...»

«A través de estos dos años de labor radiofónica impregnados de una gran fe y constancia, como muy bien resalta en el prólogo del libro Montserrat Vayreda i Trullol, Emili Casademont i Comas ha tomado intenso contacto con un amp. sector de radioyentes que han ido siguiendo con interés y devoción el desarrollo de sus espacios. Porque ha sabido darramar en ellos y tratados en lengua vernácula una serie de temas capaces de producir hondo impacto en el ánimo de aquellos a quienes va dirigida la emisión. Aspectos religiosos, históricos, musicales, literarios, tradicionales, folklóricos, históricos y mitológicos referentes a la región han sido tratados por él con agudeza y amor. Y a través de sus receptores los han captado el labriego antes de iniciar su tarea de la tarde; el ama de casa mientras recogía la mesa y guardaba los enseres; el taxista en la parada en tanto que aguardava la llegada de algún pasajero; las modistas en su taller de costura y un sinfín de gentes incluídas en estamentos diversos, aunque modestos, las cuales en cuanto oían atacar las notas de la sintonía característica de la emisión —la sardana «El cant dels ocells», de Pep Ventura— sentían removerse algo indefinible en su interior y la emoción de ver avasallado gozosamente su interés por la cautivante novedad que traería consigo cada nuevo espacio. En la última festividad de Todos los Santos, la emisión «L'Hora de Catalunya» cumplió su segundo aniversario. Con tal motivo, la emisora figuerense y el guionista creador y autor del espacio recibieron mensajes de felicitación y aliento de los ámbitos catalanes más apartados, incluso de Hispanoamérica...»

(Joan Guillaumet. Fragment del seu article intitulat «Una emissió radiofònica convertida en llibre», publicat a «El Noticiero Universal»).

«En 1965, des de la capital de l'Empordà, sorgia gairebé com un miracle radiofònic i cultural, un espai en català titulat «L'Hora de Catalunya». El fundava Emili Casademont i Comas, des de la Ràdio Popular d'aquella ciutat. Hi passà l'actualitat, local o general, al nivell correlatiu i limitat que les circumstàncies imposaven, i amb mèrit notori. Els llibres de Joan Alavedra («El fet del dia») i d'Emili Casademont i Comas («L'Hora de Catalunya»), resulten significatius, alligadoradors i simbòlics en la bibliografia catalana contemporània i en l'ambició (maragaliana) de fer eterns els moments de cada dia dins el cor dels oients o dels lectors...»

(Octavi Salter. Fragment del seu article titulat «Ràdio i literatura», publicat al «Boletín del Círculo Catalán», de Madrid, i a la revista «Proa», de Palamós).

«Ha sido un acierto la publicación de este libro, en el que se contienen muchos textos difundidos a través de Ràdio Popular de Figueres por Emili Casademont en una emissió que, bajo el título de «Figueres, tres de la tarda», convertida luego en «L'Hora de Catalunya», se da todos los días en catalán desde el día de Todos los Santos de 1965, por la emisora de la capital del Empordà, patria de Narcís Monturiol. Emili Casademont, periodista gerundense, corresponsal de «Europa Press», hombre de múltiples actividades relacionadas con la escritura y con la radiodifusión, ha sabido dar a

Portada del llibre «L'Hora de Catalunya», avui introbable.

los temas que iba escogiendo para su divulgación a través de las ondas un sentido vital envuelto en un halo de poesía, con objeto de hacer de esta emisión tan digna de alabanza de Ràdio Popular de Figueres, una cosa digna con la que los radio-oyentes puedan descansar de tanta insulsez como desgraciadamente se les sirve, con escasas excepciones, a través de las ondas...»

(«La Vanguardia»).

«Fiestas, leyendas, tradiciones, recuerdos, efemérides... Diríase, al leer sus páginas sobre las islas Medes, o la ninfa Toosa, o los homenajes a Pep Ventura, a Morera, a Roig i Raventós, a Mistral, a Vives y otros; o la leyenda de Sagàs, el primer pueblo fundado en Cataluña, que se oyen, mezclados con sardanas o el «Cant dels ocells» —sintonía inicial de la emisión—, los compases del mestral y la tramontana mezclados con el suave murmullo de las verdiazules aguas de las recoletas calas de la Costa Brava...»

(Esteve Busquets i Molas. Fragment del seu article intitulat «Una hora deliciosa», publicat a «El Correo Catalán»).

«Con un prólogo de Montserrat Vayreda i Trullol y una sugestiva portada de Joan Felip Vilà, se recogen en el volumen que comentamos, las audiciones que, durante dos años, Ràdio Popular de Figueres hizo famosas, no sólo en la región, sino incluso en las Américas. El autor de las mismas, periodista y técnico de radiodifusión, ha querido respetar en esta recopilación de sus crónicas el texto original, de forma que conservan expresiones genuinamente radiofónicas y el tono, sencillo y llano, apropiado al pueblo, a quien iban dirigidas...»

(«Revista de Palafrugell»).

«Emilio Casademont Comas, que ha sido el primer escritor radiofónico que ha realizado una emisión diaria en catalán, describe a través de su prosa las costumbres y tradiciones de nuestra región. Si trascendencia y resonancia está obteniendo con sus emisiones radiofónicas, ahora con este libro perpetuará su obra, entrando por la puerta grande en el campo de los escritores contemporáneos catalanes...»

(«Los Sitios»).

Per vici, per necessitat o per desconeixement d'altres fonts més acadèmiques, acostumem de fer les anàlisis des de les nostres pròpies experiències. En aquest sentit la paraula ràdio em provoca una sèrie de records que van molt lluny, o en vénen.

Hi havia a casa un aparell de ràdio gran, de fusta de color marró. Era com una capsa grossa amb una finestra. En aquesta finestra hi havia quelcom semblant a una cortina, era de color daurat i per entre els seus fils sortien els sons. Aquesta cortina, però, no arribava abaix de tot sinó que acabava sobre una tira allargada de vidre que deixava veure un cartró ple de números sobre el qual es desplaçava una vareta vermella que es podia fer bellugar amb un botó que hi havia més avall. La vareta anava de dreta a esquerra, o d'esquerra a dreta, i a mida que es passejava pels números anava canviant el so que sortia de la roba daurada. De tant en tant apareixien uns sons estranys i tot seguit el meu pare comentava: els moros, i jo no sabia que hi feien els moros dins d'aquella capsa. A la meua àvia li agradava de sentir —no sé quin dia de la setmana al vespre— l'òpera, i em deia: nena, vine i escolta que ara ve quan fa allò de laaaralaala... i jo sortia corrents per agafar la botella de curaçao plena d'aigua calenta que la mare em tenia preparada a la cuina, i em ficava al llit. Però la porta de l'habitació quedava sempre entreoberta i deixava escapar una esclatxa de llum i alguns tral·lars dels que li agradaven a l'àvia. En canvi, a mi, m'agradava el «tambor» que cada dia, a les dotze, quan sortia del col·legi, explicava un conte diferent i tots eren molt bonics.

Va ser algun any després que la ràdio va deixar de ser un mo-

ble i va començar a ser un aparell més mòbil que podien posar sobre la meua tauleta de nit els dies que estava malalta, i després, més tard, fins i tot va arribar a ser molt petit, com aquell que varen portar-me un cop de les Canàries i que tenia una cosa (semblant a la que feien servir els sords) per posar a l'orella i que impedia que ningú més que jo pogués sentir res. M'havia enginyat la manera de portar-lo sense que es veiés i així sentia la novel·la a l'hora del rosari i en Paul Anka a la de l'estudi...

Era per aquella època que anàvem sovint a Ràdio Tarragona amb el meu pare. Anàvem a portar-hi el programa de «la Voz de Torredembarra» i a saludar el senyor Tarrassa, el que feia el Maginet que, quan li en-

viàvem un «donatiu», deia que erem molt tremendes, les meves germanes i jo, i ho deia per la ràdio. Llavors la Ràdio Tarragona (La voz del Mediterráneo) estava en un àtic molt àtic i, quan hi pujàvem, la locutora ens deixava, a la meua germana i a mi, llegir uns quants anuncis que tenia escrits a màquina en unes tires de paper que anava deixant a un costat a mida que els anava radiant.

Va ser bastant més tard que vaig descobrir —per culpa d'un accident que em va tenir ajaguda dos mesos a l'hospital— la calidesa que dona, la personalitat que té, la companyia que fa la ràdio. Recordo l'habitació fosca en les llargues hores d'insomni, i la veu càlida d'una dona: «Ràdio Roma, emissor due» deia, i després sonava una música suau i tranquil·la que em relaxava i que m'acompanyava fins que la claror del nou dia es filtrava per les esclatxes de la persiana i deixava l'habitació ratllada com una zebra.

Després va compartir amb mi, durant quinze anys, l'ofici de fer ceràmica, i, no sé com podria dir-vos, però no sabia bellugar-m'hi, pel taller, si la ràdio no sonava.

He de reconèixer, sincerament, que no he estat mai amant de la televisió i que amb la pantalla hi tinc un greu problema: la imatge bellugadissa —encara que freda i plana, sense volum— m'enganxa, sigui interessant o no ho sigui el que representa. Absorbeix completament la meua capaci-

tat d'actuar. Em domina.

En canvi la ràdio compareix, t'explica, ve (fa com si —o potser ho fa de veritat?— surtis de l'aparell i es passegés per l'aire i et busqués l'orella) i et segueix on vas... però et deixa fer. Aquest és un dels seus grans secrets (no ho diguéssiu pas a ningú) i és per això que segueix en forma, tot i la competència televisiva.

La fotografia, el cinema, la televisió, les arts plàstiques en tots els seus àmbits van fer exclamar que la nostra era l'era de la imatge, i que una imatge valia més que mil paraules...

I és veritat que la vista és un dels nostres sentits més preuats, però l'oïda ens transmet, també, una colla important de sensacions i ens fa sentir la paraula. I una paraula ens pot suggerir —per què no?— milers d'imatges.

Però hi ha més raons perquè estimi la ràdio, i és perquè —encara més— s'ha fet pròxima. S'ha convertit, amb les emissores locals i el telèfon, en un mitjà d'anada i tornada. Parlar i escoltar és molt més senzill que llegir i escriure. I la necessitat de saber què passa a la cantonada en contraposició de les grans quantitats de notícies que ens arriben de Barcelona, Madrid, París, Londres o Nova York, s'ha convertit en quelcom vital per a la supervivència moral de la resta de poblacions. Està molt bé saber què fan, què diuen, què pensen les grans personalitats nacionals o internacionals... però, i a casa? És

que no hi ha ningú al poble, a la comarca, que sàpiga dir, opinar, engrescar i que ens parli amb el nostre llenguatge? És que els que no són de la capital no són res?

Sí senyor que són! I hi ha quelcom a dir des d'altres indrets que no les urbs. I és aquí on la ràdio ha jugat el paper d'una guapa moguda...

Però ha estat en aquest moment també que d'altres s'han adonat que hi havia feina a fer. I els ports de les ciutats s'han omplert de vaixells que han saltat a la conquesta de les comarques... I allà on n'hi havia una ara n'hi ha deu. No hi ha però cap senyal de trànsit que indiqui per on han de circular les emissions, cap normativa que permeti de saber fins on i des d'on, cap organització lògica que deixi preveure, planificar, ordenar, per tal d'aconseguir un millor servei. Sembla com si s'hagués volgut provocar l'imperi de la llei de la selva tot i sabent que, en el món dels humans, la llei de la selva es converteix en un joc brut que no té res a veure amb llei, per molt selvàtica que sigui.

A vegades penso que no hi ha res a fer, i, quan penso això, agafo un transistor petit i me'l poso sota el coixí i sento la ràdio baixet, a les fosques i amb els ulls tancats, esperant aquella hora dolça en què es traspasa la barrera dels somnis...

I segurament no era pas això el què volien quan em varen dir: Per què no fas un escrit sobre la problemàtica de la ràdio?

Tot escoltant la ràdio

Amb la ràdio al cor

Maria Crehuet

VIDEO-CLUB

SISTEMA VHS - BETAMAX - 2000
Especialitats en il·luminació,
so i vídeo

C/. Norfeu, 21-25 ROSES

VIDEO CLUB

LA PLAYA

Monturiol, 4 Caamaño, 3
Tel. 50 36 43 FIGUERES

Leonard, Broadway, Cairo

Iu Pijoan i Font

Poques sorpreses ens reserva l'actual món del cinema tan agradables com els successius films de Woody Allen. En aquest sentit, cadaçun d'ells representa una nova agressió directa al monumental ensopiment de l'espectador mig, provinent, de forma paradoxal, d'un senyor baixet que el proppassat dia 1 de desembre va festejar els seus primers 50 anys, escardalenc, abans pel roig i no massa elegantment calb ara, rotundament miop i amb pigues fins al paladar. Algú, en definitiva, que tothom podria tenir de veï... però no el té, perquè el senyor Allen posseeix quelcom que no es troba pas a cada cantonada: Talent. Aquesta qualitat el distancia de la mediocritat general, de la que físicament en podria ser, tanmateix, paradigma perfecte.

Als tres films que donen peu al títol d'aquestes ratlles ens trobem amb un «nou» Woody Allen, per bé que el caràcter proteic del realitzador novaiorquès el faci sempre diferent d'una obra a l'altra, i per tant, no es pot negar que tant «Zelig» com «Broadway Danny Rose» o «The purple rose of El Cairo» constitueixen, cadascuna d'elles un tot perfectament tancat en si mateix, rodó, sense formar part, òbviament, de cap sèrie o «pel·lícula-riu». Ara bé, els tres són exemples, al meu entendre, de la nova forma d'aproximació d'Allen a la realitat, i això els fa adquirir una altra dimensió, més unitària. El fet, en si remarcable, és revelador d'un tast d'insatisfacció permanent, que ha portat el cineasta jueu a abandonar el seu particular Mr. Hyde: El mite Woody Allen, lentament creat ja des dels films còmics químicament purs «à la Groucho», i sobre-

tot, amb els més re-flexius, íntims, analítics.

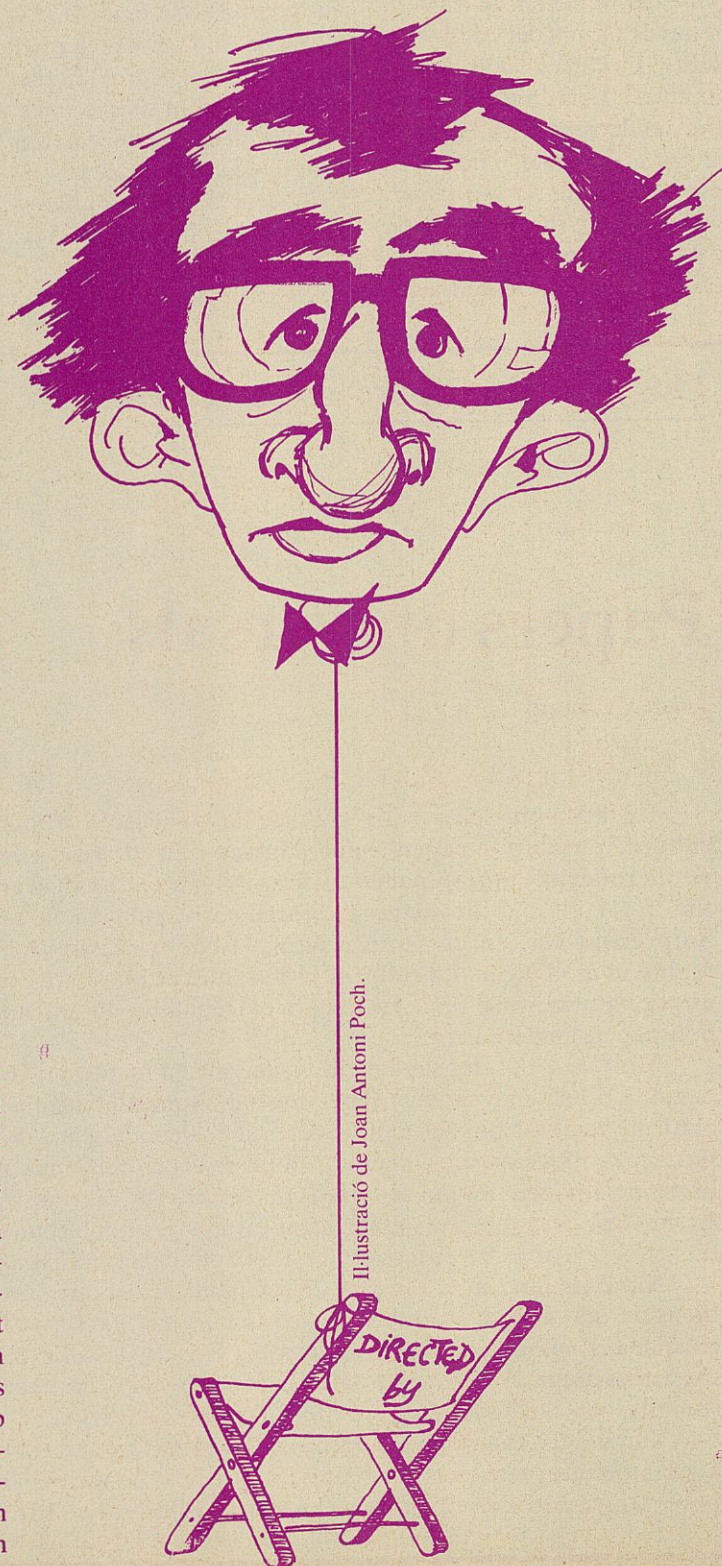
Així s'arribà a identificar el neuròtic Issac Davis de «Manhattan» amb el mateix Woody Allen, i ell, amb tots nosaltres. Aquest és un gran mèrit: Convertir una realitat més o menys autobiogràfica en una categoria o model que l'espectador assumeix com a pròpia. Determinats sectors socials, universitaris i professionals en especial, es veien retratats en aquella delicada història d'amor, en el petit cagadubtes inapel·lablement lleig (i no només perquè es relacionés amb dues senyores com Diane Keaton i Mariel Hemingway. Poca broma). Conscientment o no, Allen elevà el tímid a la categoria de «sex symbol». Però quan hom podia pensar que ja havia assolit el zènit, ço és, la conversió en mite vivent, sorprenentment i «motu proprio» defuig aquestes coordenades i surt, per així dir, a l'exterior. Aquí tenim el nostre punt de partida. Tal vegada «Zelig» sigui, també una mena d'enterrament del personatge Woody Allen, que, després d'haver fet tots els papers de l'auca, de ser analitzat impecablement i assèpticament per les més prestigioses patums, acaba vivint i morint en l'anonimat més adorable. Mort així el titella Woody Allen, l'autor Allen Stewart Konigsbert deixa de mirar-se el melic i passa a dissecar el de tots nosaltres pel·lícula rera pel·lícula. Aquesta perspectiva és doncs, resultat d'un procés conseqüent: A la reflexió sobre el propi jo la succeeix una consideració dels altres «jos» que l'envolten.

Ara, la seva intervenció, es posi davant de la càmera o només darrera d'ella, pren decididament una nova orientació. Si bé els personatges són prou homogenis en la seva misèria i manca d'heroïcitat, ja no són transposicions de la pròpia personalitat: No és interessant l'individu, sinó l'home, en tota la seva contradicció i complexitat. Prenem Zelig, un discurs prenyat d'equívocs per tal de farcir-lo de versemblança. L'obra és, formalment, un document dels anys 20, que presenta un episodi falsament autèntic esdevingut enmig de l'esborrament generalitzat de què gaudien els USA. Al costat de les escenes de nova planta, —en blanc i negre i situades a l'època—, hi inserta vertaders retalls de NO-DO sense solució de continuïtat. De tant en tant, el fil es veu interromput per entrevistes filmades en color el 1983, a personalitats tan reals com Bruno Bettelheim, que s'interpreta a ell mateix (el recurs ja l'havia emprat a «Annie Hall» amb Marshall McLuhan, en una divertida escena d'una insuportable discussió en una cua de cinema, on el «pope» dels mitjans de masses intervé fent ús de la seva autoritat per tal de rectificar algú que l'havia citat malament). En aquestes entrevistes, la gent dóna llur opinió sobre el cas del camaleó humà, que ells, suposadament, varen viure. Tot el film s'estructura amb l'objecte de donar l'aparença de reportatge sobre el fet real i els seus testimonis. Però «Zelig» és només aquesta insòlita fantasia, en tants moments hilarant? Em resisteixo a admetre-ho. Leonard Zelig és un àrquetip, elevat al grotesc, de la personalitat humana, o més exactament, d'una de les seves vessants: el desig de ser pres en consideració pel proïsme, apreciat, fins i tot estimat. El mateix Zelig li diu a la dolça doctora Eudora Fletcher: «Protegir-me. Ser..., ser igual als altres. Vull agradar.» «Zelig» és el drama de la soledat, de la falta d'afecte, de comunicació, si voleu d'amistat. Tots hem sentit la por, quan ens trobem en una conversa més o menys aliena al mostre migrat camp de coneixements, a ser bandejats, a deixar de ser protagonistes actius si no diem res. En un moment de tensió com

aquest, hom aparenta que sap quan en realitat ignora, posant-se de cantó d'algú que sembla que sap o, millor encara, tracta d'estar d'acord amb tothom, mantenint allò anomenat actitud conciliadora, i intervé deixant anar quatre vaguetats generals. D'aquesta manera es desperta una falsa curiositat, un desig interessat de coneixements per tal de sortir del mal pas. La postura duu aparellat un gran risc: El de caure en el ridícul més espantós quan algú, involuntàriament, posa en evidència la realitat de la nostra ignorància. D'aquí neix «Zelig», sota una premissa tan trista com aquesta. Hi ha poca gent capaç de reconèixer i admetre la pròpia ignorància. Ningú no pregunta, tot es

dóna per sabut. Leonard no és sinó un pobre homenet que vol surar en el remolí social, i, ves per on, ha desenvolupat una prodigiosa qualitat: el mimetisme absolut, físic i mental, que a mode de cuirassa, el converteix en un multiesquissofrènic, però, alhora, en un home feliç.

A «Broadway Danny Rose», visió personal del món de l'«entertainment», l'ésser humà ve representat per un miser agent d'artistes de varietats encara més mediocres que ell mateix. Danny Rose, clarament distint de Mr. Camaleó, és també l'home, solitari i desamparat. Aquesta tragicòmica pel·lícula és potser l'obra en què Allen ha abocat més amor en un personatge, compensant així l'estat de patètica indefensió en què es troba l'infeliç Danny al llarg de tot el film. Reflex del que diem és l'escena final, que transcorre

**VIDEO CLUB
FIGUERES**

Stà. Margarida, 5
Tel. 51 14 80

FIGUERES

**EL Nº 1
EN VHS**

IMATGE

i SO

VIDEO • TVC • HIFI

**SERVEI TÈCNIC PROPÍ - AMB VIDEOS:
SONY - JVC - HITACHI - MITSUBISHI**

C/. Sant Vicenç, 29

Tel. 50 70 60

FIGUERES

el dia d'Acció de Gràcies, celebradíssim als EUA, una jornada amarada d'alegria i abundor, confetti i desfilades espectaculars. El protagonista, que sembla definitivament abandonat, el «festeja» sòrdidament a casa seva, acompanyat dels representants que encara li queden, entre els que destaca un vertríloc queco (amb un gran futur al davant, en opinió de Danny Rose).

El meravellós contrast creat entre ambdues situacions col·loca el film al nivell de Fellini de «La strada» o de Charlot. Danny Rose és un nou pòtol, com el de Chaplin, però es separa d'ell en la mesura que el personatge de Woody Allen es troba plenament inserit en la realitat: La tendresa que desperta és la mateixa que sentim per qualsevol perdedor del nostre entorn. Hi ha en la pel·lícula, com en Zelig, una altra història que corre soterrada al ritme del fil planer de les peripecies de l'agent del «show business». És l'anàlisi d'un fracassat, duta a terme amb mimètica precisió darrera de cada rictus, de cada expressió d'un Allen inspiradíssim en el seu paper. Danny Rose no ha tingut l'habilitat de Leonard Zelig i ens apareix tal i com és, sense amagar-

se darrera de les venerables barbes d'un rabi estudiós del Talmud, en tota la seva immensa bonhomia i netedat d'esperit, que és també la seva insignificantia, la seva vulnerabilitat, la seva soledat. És incaaç, fins i tot diriem que fisiològicament, de triomfar en el seu estimat món de la farandula ni tan sols una vegada, i això el converteix en objecte de les despietades burles i sarcasmes dels «companys», que mai no diran d'ell res millor que: «Era un gran tipus», és a dir, en ningú, però bona persona, en el mal sentit de la paraula «bona».

El més recent dels tres films, darrer del realitzador jueu, palesa de nou un mestratge absolut en el domini de la tècnica i el muntatge cinematogràfic. Allen es serveix del ja vell recurs d'introduir el cine dintre del cine, de crear la ficció dins la ficció, provocant d'aquesta manera en l'espectador l'efecte d'una realitat (Nivell base de la ficció: La història de Cecília) contraposada a la fantasia (Nivell segon de la ficció: La pel·lícula en blanc i negre). El film és deliciosament simple, mes, gran part dels seus encerts tècnics es reconeixen deutors de «Zelig», on l'hàbil camuflatge constituïa un fi en si mateix: Provocar l'astorament i la incertesa en el públic, el momen-

tani dubte —Existí o no el camaleó?—; i, sobretot, aquesta estructura formal marcava una distància, dissimulant així el contingut últim de la reflexió de Woody Allen. En canvi, a «La rosa...», l'espiral de ficcions juga un rol mediat, com a generador d'una fantasia que xopa de dalt a baix la pel·lícula, però mai amb desmesura. En efecte, la dualitat plantejada a Cecília misèria real-luxe fascinant, tal i com es desenvolupa, confereix al film l'equilibri i l'ambigüitat d'un clàssic. Allen es mou amb delicadesa entre Hollywood i el Tennessee Williams d'«Un tramvia anomenat desig», entre el fast i el naturalisme, però sempre a petites dosis, amb gran contenció, fet que situa l'obra en el just punt que tan sols les «masterpieces» posseeixen.

La funció del joc de ficcions és instrumental també en tant que contribueix al to d'exemplaritat que es palpa a «La rosa púrpura de El Cairo». L'ésser humà esdevé de nou l'objecte de l'anàlisi: la personalitat de Cecília és un reflex, tan fantàstic com vulgareu, de situacions que avui s'estan produint: Individus benestants, acomodats, als quals la vida no els ofereix res fantàstic o bé, cas que els hi ofereixi, no saben/poden/volen gaudir-ne. El fenomen de les revistes del cor és un exemple tan modèlic del que afirmem com la pròpia pel·lícula. Si Mia Farrow s'evadeix mentalment i física amb un melodrama «Kitsch», en la vida real la gent ho fa amb els prínceps de Mònaco, fins i tot també físicament: Els casos de lectors d'«Hola» que, tan afectats com els mateixos familiars de la víctima, es van posar a plorar irreprimiblement en morir la meravellosa Grace Kelly no són cap fantasia. Woody Allen és un gran observador. El film és, doncs la captació d'aquestes al·lucinants construccions que els humans creem per al nostre gaudi i alliberació-cretinització. El que Allen ens ofereix amb imaginació exquisida no és sinó la re-creació artística de les nostres fantasies, presents a

tants nivells en l'actualitat (Pensem, sense anar més lluny, en el fenomen de les «fans»).

«Zelig», «Broadway Danny Rose», «La rosa púrpura de El Cairo», unides per idèntic objectiu, l'aproximació a l'home, saben, també en això cal relacionar-les, embolcallar-lo adequadament mitjançant el salt en el temps. Cap d'elles transcorre en els nostres dies, com ho feien «Manhattan» o «Annie Hall». Situant l'acció en els anys 20, 30, o 50, Woody Allen es permet no només exercir una crítica i donar la seva personal visió de les respectives èpoques, sinó també el ludir l'evidència burda que suposaria el fet de col·locar els entranyables Cecília, Leonard i Dandy en el Manhattan «fin de siècle». No cal insistir més en aquest extrem: L'art és imitació, mimesi, transformació, interpretació d'allò que apareix, i Woody Allen és un impressionant creador que cerca i assaja de manera infatigable nous camins i fórmules expressives. Amb aquestes darreres produccions ens demostra que, a més d'un extraordinari còmic i humorista, d'un realitzador de delicioses històries d'amor passades per un omnipresent cedàs psicoanalític, és, i sapiguem-ho valorar, un marmessor del seu temps.

Dos anys de papers empordanesos

Papers universals

Jordi Vallmajó

En acomplir-se els dos anys de la publicació d'aquest suplement cultural i literari —papers empordanesos— és moment adient per a una petita reflexió. Aquests papers, al llarg dels mesos, ens han anat sorprenent fins i tot als que de manera directa participem en la seva confecció. Sorprenent-nos, en un sentit positiu, ja que han assolit un pes específic realment molt digne. La cultura i la literatura a casa nostra i a Catalunya no es pot valorar sense tenir en compte el treball fet durant aquests dos anys pels papers empordanesos.

Molt de l'èxit del suplement es deu al seu factòrum, Rafael Pascuet, persona d'una gran capacitat intel·lectual. Aquest home que escriu amb la mateixa facilitat de determinisme i, si li demanéssim, de les qualitats tècniques d'un carro de combat, ha fet amb el pas del temps que l'universalisme dels papers fos un inversalisme fet des de casa nostra. No cal ser xovinistes, però tampoc desapropiar els nostres intel·lectuals, els nostres escriptors. L'objectiu és massa ampli com per deixar fora ningú.

Naturalment, si el director de la publicació dona suport a l'edició mensual del suplement, què dira sinó que és bo? Però estiguem tranquils, perquè les valoracions positives ens les fan els de fora. Serveixi com a mostra el premi de filologia catalana que recentment ha estat atorgat a uns treballs, que s'hi publicaren, d'Alfons Romero i Jordi Pla.

També s'hauria de parlar del considerable esforç que en tots els ordres i a unes quantes persones els representa l'edició de papers empordanesos, però és un esforç que ens agrada i en el qual voldríem ser-hi sempre.

Papers portàtils amb salsa lila

Rafael Pascuet

Ingredients (per número):

- 100 grams de paper - del bo, si es pot.
- 1 litre de tinta lila.
- Plomes i pinzells de tota mida —millor portàtils.
- 7 gotes d'inquietud.
- 1 rotulador vermell.
- 1 culleradeta de sucre candi.
- 1/2 cullerada de vinagre —si cal.
- 1 lliura de cultura general.
- Una punta de ceba —sempre tendra, mai confitada.
- Una fulla de llorer.
- 1 got de paciència —picada.
- Un libretter amic —com a mínim.
- Temps. Cafè, tabac i telèfon a raig.

Preparació.— En una olla en forma de carpeta fer bullir lentament i saltejats, en tinta lila, les plomes i els pinzells disponibles fins a treure'n el suc, després d'haver-hi afegit la fulla de llorer i les gotes d'inquietud i d'haver remenat de tant en quan la barreja amb la mà esquerra. Passat un mes, colar i deixar refredar fins que el suc esdevingut paté portàtil de ploma i pinzell.

Tallar el paper a llesques i gratinar una mica a l'offset, després d'haver-hi escampat per sobre, també amb la mà esquerra, el sucre, el vinagre i la picada de paciència.

En una paella mental, fer un sofregit de cultura general i ceba tendra. Una mica abans d'arribar al punt, afegir-hi el paté portàtil de ploma i pinzell i remenar (no massa) amb el rotulador vermell, aquesta vegada amb la mà dreta.

Escampar el contingut de la paella sobre les llesques de paper gratinat, servir una mica tebi i llegir.